

L'esquirollet de Vallibona

AGOST 2022

Nº 15

PORTAVEU DE L'ASSOCIACIÓ CULTURAL "AMICS DE VALLIBONA"

Els nostres fanalets de meló de moro, a Nord TV

Sant Antoni reviu després de la pandèmia

Vallibona, més prop de la costa amb el nou port de Querol

Amics de Vallibona nomena Carmen Mestre "Esquirolera 2021"

"Vallibonavenatrix cani", un atractiu turístic

Les caminades amb mascareta ja són història

Edita:

Associació Cultural "Amics de Vallibona"

Director:

J. Emili Fonollosa Antolí

Fotografies:

J. Manuel Serret, Juan Serret, Juan Fibla, J. Miguel Ortí, Col·lectiu Avinsilona, Jordi Fonollosa, Laia Guillem, J. Emili Fonollosa.

Disseny capçalera: Joan Callergues**Maquetació:** José Carlos Adell Amela**Imprimeix:**

A.G. Castell Impresores, S.L. – Vinaròs.

Dipòsit Legal: CS-258-2008

S'autoritza la reproducció, sense fins comercials, dels continguts d'aquesta revista amb l'obligació d'anunciar el seu origen.

Esta revista està disponible en format PDF a www.vallibona.net.**Revista gratuïta.**La revista no es fa responsable de les opinions de les col·laboracions.
e-mail: webmaster@vallibona.net

ACTIVITATS DE L'ASSOCIACIÓ

EMILI FONOLLOSA

LA NOSTRA REVISTA

L'associació cultural "Amics de Vallibona" va editar l'estiu passat un nou número de la seua revista anual "L'Esquirollet de Vallibona", que sempre pretén ser un compendi de tot el que s'ha esdevingut durant l'últim any al voltant d'aquesta població d'Els Ports, a més d'un recull d'articles i imatges de la història, costums i tradicions vallibonenques. Així, a més de reflectir les activitats de l'associació, va més enllà i es converteix en una completa publicació sobre Vallibona, assolint encara més rellevància durant els últims anys, quan no s'ha fet el llibret de festes, on també es recullen articles i fotografies sobre la població.

La revista té dues característiques que la fan diferent a la majoria de les altres; com no es fa amb ànim lucratiu i ni tan sols amb pretensió de recaptar els costos que haja tingut la seua edició, no conté ni una sola publicitat i és totalment gratuïta. Es reparteix entre els socis de l'entitat però com es fan més exemplars que socis hi ha, també se'n dona fins acabar les existències a qui n'estiga interessat, a banda d'autoritats i mitjans informatius de la zona.

Ja són 15, comptant el d'ara, els números editats i el de l'estiu 2021, es diferencià dels anteriors per la falta de l'ampli espai que es dedicava a les festes majors d'agost, suspeses per la pandèmia. Destacava tanmateix una extensa entrevista amb Paco Vives, un dels vallibonencs més coneguts i apreciats, tan des de la seua tasca religiosa com la cultural. S'inclouen com sempre reportatges variats de temes d'actualitat i un llarg resum dels fets ocorreguts en els 12 mesos anteriors a la seua edició, com també fem en aquest número 15.

Hi ha en cada número un bon nombre de col·laboracions de vallibonencs o gent vinculada al municipi que tracten especialment històries, fets i costums antics.

A l'igual que l'agost de 2020, no es va fer una presentació pública de la revista, com és habitual, per evitar contactes socials massa estrets. Es va començar a repartir mà a mà el 30 de juliol de 2021, sense presentació prèvia. L'Esquirollet de Vallibona s'edita a Castell Impressors, de Vinaròs, coneguda empresa que sempre té una especial estima per aquesta publicació tan emblemàtica a Vallibona.

Qui no pot disposar de la revista en paper, la pot tenir en format pdf ja que "Amics de Vallibona" la penja any rere any a la seua pàgina web www.vallibona.net. Allí es poden descarregar tots els números editats fins ara.

Diversos mitjans de comunicació s'han fet ressò de la revista anual vallibonenca. El programa de Ràdio Ulldecona "De Vacances", conduït per Sergi Nebot i Enoc Altabàs en parlà, conversant amb el coordinador de la revista i més tard, se'n va fer menció a l'informatiu de migdia conduït per Lúdia Labernia.

"SIMULACRE" DEL CONCURS DE FANALETES DE MELÓ DE MORO

El programa de Nord Televisió "El nostre estiu" es posà en contacte amb "Amic de Vallibona" per tal de preparar una simulació d'un dels seus actes més tradicionals, el concurs de fanalets de meló de moro. Aquest programa durant l'estiu 2021 dedicà un espai a recordar per cadascun dels pobles d'Els Ports un dels actes més típics de festes, ja que bona part d'aquests s'han vist perjudicats per la pandèmia. Així, la televisió de Morella desplaçà fins Vallibona les seues populars presentadores Àngela Beltrán i Alba Segura per fer-ne un reportatge. "Amics de Vallibona" preparà tot el material necessari i escollí un grupets de xiquetes que es prestaren a participar, en el simulacre que es va fer al carrer Pla. Un dels fanalets de meló de moro, l'associació

el va dedicar a Nord TV pel seu interès per difondre un dels seus actes. Angela i Alba van aprofitar per gravar imatges del poble i entrevistar veïns i visitants.

"El Nostre Estiu", de Nord TV ha dedicat un extens reportatge a les festes de Vallibona, en col·laboració també d'"Amics de Vallibona". El programa està penjat en aquesta adreça del youtube: <https://youtu.be/tdqABstGmol>

"GUIA SENTIMENTAL DEL MAESTRAT"

"Amics de Vallibona" organitzà a l'Hostal La Carbonera la presentació a la nostra població d'un llibre. La "Guia sentimental del Maestrat" és el nou llibre de l'escriptora Amàlia Roig, que publica Onada. L'autora de Vinaròs proposa un recorregut pels pobles, els paisatges i la cultura del Maestrat arran de les seues impressions emocionals, conjugades amb dades útils per aquells visitants que vulguen passejar i descobrir el ric patrimoni material i immaterial que atresora el nord valencià. No estem, doncs, al davant d'un llibre de viatge en el sentit convencional, sinó d'un relat en primera persona que anima a descobrir i a conèixer aquestes contrades, sovint oblidades. Al llarg del llibre són contínues les pinzellades en què l'autora es preocupa per les incerteses del futur que atenallen el Maestrat.

VALLIBONA.NET

Recordem que "Amics de Vallibona" té també pàgina web, a l'adreça www.vallibona.net. Allí anem afegint continguts diversos i conservem tots els continguts ficat des que es va crear la web ja fa 23 anys. Així que podreu trobar moltes coses per recordar, a més de tots els números de la revista.

CARMEN MESTRE "ESQUIROLERA 21"

L'"Associació Cultural Amics de Vallibona" atorga cada any un guardó, en forma de pergamí emmarcat, anomenat "L'Esquiroler de l'any" a una persona que s'haja distingit per algun fet rellevant o difondre els costums, tradicions i història d'aquest municipi.

En aquest passat 2021 el guardó va ser per a Carmen Mestre Meseguer i s'ha hagut de fer a títol pòstum ja que aquesta tan estimada vallibonenca va faltar poc abans d'atorgar-li el guardó. Mentre l'associació ultimava el lliurament del premi, es va saber de la seua mort. Ja estava previst que recolliria la distinció la seua filla Mari Carmen Segura, donada la precària salut de Carmen en el moment de comunicar-li que havia estat escollida "Esquirolera 2021".

L'alcalde de Vallibona Joan Josep Palomo va ser qui li lliurà el pergamí a la filla. El president d'"Amics de Vallibona" Salvador

Oliver va llegir el pergamí on es destaca que sempre estava disposada a donar un cop de mà on fes falta; escriptora, poeta, difusora dels costums i tradicions del poble; col·laboradora en tots els programes de festes i en la revista l'Esquirollet. Mari Carmen la filla, en recollir el guardó, va fer un parlament d'agraïment ple d'emocions, remarcant que sa mare guardava acuradament cadascun dels seus textos i poesies.

Val a dir que el seu últim text, titulat "Hablando con la Pastora", publicat a la revista d'"Amics de Vallibona" n° 14, el va pensar ja amb una salut molt deteriorada, fins i tot el va haver de dictar perquè ja no podia ni escriure.

El lliurament de l'"Esquirolera de l'any 2021" es va fer com és costum en acabar la missa major de la Mare de Déu d'Agost,

a l'església parroquial. L'acte va ser tancat, com és costum, per l'alcalde, el qual agrai el treball dels vallibonencs residents al poble i els qui acudeixen regularment per combatre la pandèmia i evitar els contagis a Vallibona.

ACTUACIÓ DE LA BING BAND BAND

La nostra Associació Cultural "Amics de Vallibona", amb la col·laboració de l'Ajuntament de la localitat, té previst oferir a veïns i visitants el pròxim diumenge 14 d'agost a les 19'30 h. una actuació del grup de música d'Alcanar, Big Band Band d'Alcanar.

Aquesta actuació serà a l'escenari i pista poliesportiva situada a la vora del pavelló, entrada gratuïta.

La Big Band és una agrupació cultural musical sense ànim lucratiu, formada per una vintena de músics, la gran majoria joves. Des que es va formar a Alcanar, fa 12 anys, ha oferit actuacions a les Terres del Sénia, com Vinaròs, la Ràpita, Alcanar, Uldecona, les Cases d'Alcanar, fins i tot en dues poblacions de França (Bordes sud Echez i Tarbes) i també ja van intervenir a Vallibona anys enrere.

La seua activitat principal és la música pròpia de Big Band, orquestres de jazz nascudes a finals de la dècada de 1920. La música que interpreta al seu repertori transcorre al blues, swing, funk i la pròpia de grans orquestres de finals del segle passat i principis d'aquest.

L'actual Big Band Band, sota la batuta d'Andreu Gil Pla, està formada per 22 músics entusiastes de totes les edats i de diverses poblacions d'una banda i l'altra del Sénia, que estimen la música i gaudeixen reunint-se per assajar i compartir estones inoblidables en un ambient de fenomenal camaraderia.

NOTICIES DESTACADES

EMILI FONOLLOSA

VALLIBONA, MÁS CERCA DE LA COSTA CON EL NUEVO PUERTO DE QUEROL

Versionando aquella mítica frase de la llegada del hombre a la Luna, de lo que se cumplían 53 años, este 20 de julio supuso la culminación de unas obras en un corto paso de la

N-232, no llega a los 8 kilómetros, pero “un gran paso” para las gentes del norte de Castellón y Aragón.

La obertura al tráfico del tramo del puerto de Querol supone el fin a un gran cuello de botella con 68 “curvas de Vallibona” que “martirizaban” a los que cruzaban por él, provocando una gran ralentización del tráfico, mareos e impaciencia entre los que urgía llegar pronto a destino.

Enlace con la carretera de Vallibona (comaquesnord.cat)

El adjetivo “histórico”, tantas veces usado para eventos destacados, se hizo totalmente presente, después de las décadas que han estado esperando este logro los miles de habituales usuarios de esta carretera que nace en Vinaròs y llega hasta el norte de España. El presidente valenciano Ximo Puig recordaba cuando en el año 1927 ya se informaba que se iban a mejorar esas curvas. Existe documentación de hace 150 años en la que se solicita formalmente que la salida comercial al mar de Aragón fuera por Vinaròs, al contar ya esta ciudad con un puerto.

El presidente del Gobierno, Pedro Sánchez estuvo en esta jornada que quedará para el recuerdo. El puerto de Querol ya no es desde ahora ese obstáculo que dificultaba las comunicaciones entre la costa y el interior del norte de la provincia y que se abre de par en par a Aragón y el norte de España, lo cual podrá completarse cuando se acometa el tramo desde la masía de la Torreta hasta Morella, ahora ya en trámites.

Una de las poblaciones que más se beneficiarán de la reforma del puerto será Vallibona porque además de haberse construido un nuevo acceso a su carretera CV111, acorta sus

distancias con la costa y en especial con Vinaròs, en donde residen numerosos de sus descendientes. Su alcalde Juan José Palomo, que se desplazó hasta la inauguración con el edil Santiago Meseguer expresaba su gran satisfacción, valorando la importancia que puede tener esta mejora viaria para la supervivencia de las pequeñas poblaciones de esta comarca que han sufrido un notable descenso de habitantes. También estuvo en la inauguración el médico de Vallibona Nel·lo Monfort.

Pedro Sánchez hizo énfasis en su parlamento que esta reforma de la N-232 contribuye a cohesionar territorios, reforzando la vinculación entre Aragón y Valencia. Valoró “la importancia de esta carretera que une Castellón con Teruel y para el futuro de las comarcas de interior como son Els Ports y el Maestrat”. Asimismo, quiso remarcar el respecto hacia el paisaje que ha tenido el proyecto de obras, “es ejemplar el trabajo que supone integrar la carretera en el paisaje”.

La primera piedra de las obras fue puesta el 26 de junio 2017 con Íñigo de la Serna como ministro de Transportes. Se han reacondicionado 7,8 kilómetros en los que se han creado impresionantes infraestructuras, como el viaducto singular de La Bota, con 432 metros de longitud y 60 metros de altura, además del túnel que pasa por el puerto.

La actuación contaba con un presupuesto de 42.384.566,57 euros, más las asistencias técnicas y expropiaciones han supuesto más de 50 millones de euros. La N-232 en el nuevo tramo del Puerto de Querol - Masía de La Torreta reduce el tiempo de circulación y aumenta extraordinariamente la seguridad viaria.

DOS VIVIENDAS PARA ATRAER NUEVOS RESIDENTES EN LA ANTIGUA COOPERATIVA

El edificio de la más antigua de las cooperativas con que contó Vallibona, situado en el Carrer Nou, se reconstruirá para habilitar dos viviendas que puedan ser ocupadas por familias que decidan buscar una ocupación profesional e instalarse en esta población de Els Ports.

El alcalde Juan José Palomo ha anunciado que dentro de la campaña “Recuperem llars” de la Conselleria d’Habitatge i Arquitectura Bioclimàtica, se ha concedido una subvención de 91.000 euros para la construcción de una vivienda o apartamento por cada una de las dos alturas previstas. Este edificio es la única propiedad municipal que permanece sin restaurar después de las sucesivas mejoras realizadas en los otros inmuebles. Esta antigua cooperativa cuenta con un pasillo, tras el cual se accede a su parte posterior donde se levantarán en dos niveles las dos viviendas para después alquilarlas. “Se pretende atraer a gente que intente trabajar y vivir en Vallibona, no será un alquiler turístico, se quiere que

vengan dos familias para que residan en nuestra población de forma estable" decía el alcalde, dando valor a este proyecto enmarcado en la línea de frenar el despoblamiento rural.

Con "Recuperem Llars", la administración autonómica pone a disposición de los municipios pequeños recursos que ofrecen la oportunidad de ampliar su parque público. Desde la Conselleria se destaca que en la actual convocatoria se ha aumentado notablemente el presupuesto global, lo que se traduce en un incremento de la dotación por vivienda, tanto en adquisición como en rehabilitación.

OFICINA DE TURISMO Y MUSEO DE DINOSAURIOS

Por otro lado, Vallibona va a contar en breve con un espacio museístico dedicado al hallazgo de fósiles de dinosaurios, además de un punto de información turística. Estarán instalados en la planta baja y primera planta del edificio que dio cobijo a la otra de las dos cooperativas, cuyas plantas superiores son ahora casa rural municipal. La oficina de turismo estará en la planta baja, después de que se haya solicitado a Turisme Comunitat Valenciana que forme parte de la red TouristInfo y se espera que los técnicos indiquen si hay alguna modificación a realizar en el local. En la primera planta estará el museo no solamente del dinosaurio descubierto en Vallibona, el vallibonavenatrix cani, con la reproducción de los restos hallados, sino también de la historia geológica del término municipal vallibonense. Hay una empresa especializada que ya está elaborando el proyecto de musealización. Los muñecos de los antiguos oficios continuarán estando en la planta superior de las antiguas escuelas.

CATÁLOGO DE PROTECCIÓN

Por otra parte, se ha realizado el Catálogo de Protecciones de Vallibona, a cargo de la Conselleria de Cultura, consistente en clasificar todos los valores materiales de Vallibona y su término. Así, se ha hecho un inventario de las numerosas masías, en donde vivía una buena parte de la población, especificando cuáles tenían más importancia, en qué condiciones se encuentran y sus características arquitectónicas. El catálogo también relaciona las viviendas del casco urbano con sus elementos patrimoniales de interés y establece la forma de actuar cuando se pretenda hacer alguna restauración. "Aporta mucha información sobre todo el término municipal porque también cataloga casetas de piedra, neveras, fuentes, senias... es un estudio muy amplio" valoraba el alcalde Juanjo Palomo. El catálogo podrá ser consultado a través de la web oficial del Ayuntamiento.

MEJORAS DEPORTIVAS

El Plan integral de mejora de toda la zona deportiva de Vallibona, que se incluye en el plan de la Diputación Castelló

Avança, afecta al pabellón polideportivo, la piscina y el frontón.

La ampliación del pabellón va por fases y se está retrasando porque surgieron problemas, al ser una construcción antigua. Se va a ejecutar una nueva fase para rematar la ampliación, que debería acabarse este verano. En una última fase se adecentarán los exteriores, se cambiarán las puertas y se repintará.

En la piscina, se renovarán los vestuarios, así como el pavimento entre vestuarios y zona de baño.

En el frontón, se repintará en su totalidad y se vallará el tramo que falta, también se podría iluminar la instalación.

LA DEPURADORA AUMENTA SU PRESUPUESTO A 775.730 EUROS

La estación depuradora y colector de Vallibona contará finalmente con un presupuesto de 775.730,43 euros, 9 meses de plazo de ejecución de la obra y se ubicará en el antiguo vertedero del barranco de la Gatellera.

La primera licitación quedó desierta con lo que se ha revisado el proyecto, aumentando de forma considerable el presupuesto inicial. La ejecución de las obras se ha retrasado notablemente, al haberse revisado el proyecto. Diputación de Castellón convenia con la EPSAR (Entidad Pública de Saneamiento de Aguas Residuales de la C.Valenciana, dependiente de la Conselleria) la construcción de depuradoras. La adjudicación se podría haber realizado ya antes de 2021 y los trabajos podrían haber comenzado a principios de este 2022, en caso de haberse adjudicado en la primera licitación.

La depuradora estará junto a la carretera de Rossell, allí llegarán impulsadas por una estación de bombeo las aguas residuales desde el colector de fecales existente en el río Cervol. Una vez hayan sido tratadas estas aguas por la depuradora, se verterán al propio barranco de la Gatellera. Desde la Confederación Hidrográfica del Xúquer se informó negativamente sobre otras posibles ubicaciones. "No se autorizó construirla en la zona del Mallol, donde se había pensado inicialmente, porque era inundable" decía el alcalde Juan José Palomo. La opción finalmente escogida es más económica por las dificultades de acceso y de instalación eléctrica que había en el Mallol. Con la depuradora, quedará saneada la zona donde se vierten las aguas residuales, con frecuentes malos olores y proliferación de mosquitos.

La depuradora está dimensionada para un máximo de 2.100 personas. En los momentos de mayor afluencia de visitantes, durante el mes de agosto, Vallibona llega a tener una población flotante que oscila entre 1.600 y 1.800 personas. En la época invernal, funcionará solo parcialmente por el reducido número de habitantes que tiene la población fuera de los momentos vacacionales.

ES RECUPERA LA FESTA DE "LA PASTORA"

Després de dos anys suspesa per la pandèmia, l'Associació "Amics de Florencio Pla Meseguer "La Pastora" va tornar a celebrar a Vallibona el 2 de juliol, la festa en memòria del conegut guerriller vallibonenc.

La 6a Festa de La Pastora va començar amb Raül González Devís, que va presentar el seu llibre "Guerrilleros y

Comunistas", amb participació de l'estudiós Joan Bta. Beltrán. Després, Amparo Belmonte i María Navarro, membres de la Plataforma Familiars Fosses Paterna, van protagonitzar una projecció i taula rodona, donant veu així a les 2.238 persones assassinades entre 1939-1956 al terror de Paterna. De vesprada, es va fer a l'Hostal La Carbonera la projecció del documental "No s'apaguen les estrelles", que va tenir la participació de dos dels seus autors David Segarra i Xavi Sarrià.

Cal recordar que l'escriptora resident a Vinaròs Alicia Giménez Bartlett, guanyadora del Premi Planeta, va fer una novel·la inspirada en la vida de "La Pastora", titulada "Donde nadie te encuentre", amb la qual va guanyar el Premi Nadal 2011.

AMAT BELLÉS PIDE COMPLETAR LA RECUPERACIÓN DE LAS PINTURAS MEDIEVALES DE LA IGLESIA

El reconocido pintor y diseñador gráfico castellanense Amat Bellés se desplazó hasta Vallibona para conocer "in situ" la decoración mudéjar de la cubierta de la iglesia parroquial de Vallibona, considerando, tras elogiar su valor, que debería continuarse con su recuperación hasta completarla en su integridad.

"La restauración en su totalidad es de obligado cumplimiento, la riqueza que tiene es una maravilla, es una lástima que quede aún más de la mitad por limpiar, hay que procurar que no se deteriore más". Opinó que habría que reforzar la cubierta de la iglesia para poderlas mantener en su lugar original, sino todas, en parte.

"Es increíble lo que hay aquí en Vallibona, evidentemente la

mayoría de iglesias de Reconquista tenían sus cubiertas pintadas pero la riqueza de la de Vallibona es incommensurable, las hay en la Poble de Benifassà, la Todolella, Onda, Valencia... pero la cantidad de las que hay aquí es increíble y la calidad, impresionante". "Es una riqueza que es desconocida para la inmensa mayoría de la gente, tenía muchas ganas de venir a verlas, sobre todo después de una exposición en el Museo de Bellas Artes de Castelló, a donde se llevaron algunas muestras" concluía Bellés.

ESCENA ERASMUS: ESTUDIANTS DE SIS NACIONALITATS OFERIREN UN ESPECTACLE TEATRAL

El dissabte 18 de juny a la nit, el projecte de la Universitat de València "Escena Erasmus", dins de la gira Avant va oferir l'espectacle teatral "El desig de la joventut", a l'escenari del poliesportiu de Vallibona.

"Escena Erasmus" és un projecte on participen estudiants Erasmus de diferents països europeus. A Vallibona van participar actors/estudiants irlandesos, italians, francesos, alemanys, polonesos i espanyols. La gira Avant pretén apropar la cultura als xicotets municipis valencians.

Els estudiants van passar tot el cap de setmana a Vallibona convivint amb els vallibonencs i participant en les activitats que es van fer al poble durant el cap de setmana.

INFORMACIÓ DE LA GENERALITAT VALENCIANA

L'Agenda Valenciana Antidespoblament (AVANT) y el proyecto teatral europeo Escena Erasmus de la Universitat de València han sumado esfuerzos para llevar los espectáculos de esta compañía universitaria, pionera en Europa, a los municipios con riesgo de despoblación a través de la 'Gira AVANT'.

Esta iniciativa busca ofrecer una oportunidad en el municipio para dinamizar la vida social y cultural local contrastándola con un grupo de actores y actrices europeos y compartir experiencias que llevan a reflexionar sobre la forma de ser y participar en la construcción europea, desde el mundo rural.

Una jornada completa de convivencia que acabará siempre con el espectáculo 'El deseo de la juventud', la última producción de Escena Erasmus y la celebración de un coloquio para favorecer un clima de debate y generar unas conclusiones que llevan al municipio a fijarse nuevos objetivos de desarrollo partiendo de la cultura.

Además, la celebración de cada jornada ofrece, entre otras actividades, la organización de una mesa redonda de participación ciudadana para reflexionar sobre el papel de la cultura en el mundo rural y un taller de teatro para que

los habitantes que participan puedan contar la realidad del pueblo a través del lenguaje de las artes escénicas.

La directora general de AVANT, Jeannette Segarra, ha destacado que este tipo de iniciativas, que responden a una demanda manifestada por los propios ayuntamientos, permiten dinamizar el interior de la Comunitat y mostrarlo como "un lugar de oportunidades" y ha explicado que, en cada una de las poblaciones participantes, la Gira AVANT "es un día completo, con varias actividades que permiten compartir experiencias con gente joven de diferentes países y reflexionar sobre el papel que tiene la educación y la cultura en nuestros pueblos".

Por su parte, el equipo directivo de Escena Erasmus destaca que la puesta en marcha de esta edición de la Gira AVANT "supone abrir, de nuevo, una ventana de promoción de la cultura en el mundo rural, porque pensamos que nuestros pueblos en riesgo de despoblación son un espacio privilegiado para la experimentación y para el desarrollo de prácticas culturales innovadoras, capaces de inducir dinámicas de cambio más amplias en el ámbito social".

Esta gira cuenta, además, con el apoyo de la Càtedra AVANT, que integra a la Generalitat Valenciana junto a las cinco universidades públicas valencianas y el Vicerrectorado de Territorio y Sociedad de la Universitat de València.

OBERTURA DEL REMODELAT CONSULTORI DE SALUT

Vallibona va reobrir el seu consultori mèdic, després de la seua rehabilitació. Les obres de millora d'aquest consultori auxiliar s'han realitzat gràcies a la subvenció concedida per la Generalitat dins del Pla d'Intervenció Arquitectònica de Consultoris (*PIAC) de la Conselleria de Sanitat Universal i Salut Pública.

La directora territorial de Presidència a Castelló, Eva Redondo, va visitar les instal·lacions, al costat de l'alcalde de la localitat, Juan José Palomo.

Vallibona havia rebut una inversió de 48.355,69 euros del

PIAC per a la remodelació d'aquest consultori que es trobava en males condicions d'accessibilitat i que dona servei a una població de 71 habitants, la majoria persones de la tercera edat.

Ha sigut una intervenció important per a una localitat que en temporada estival acull més de 1.500 estiuers. És l'única infraestructura sanitària amb la qual compta Vallibona, que es recolza en el centre de salut de Morella.

TANCAMENT PROVISIONAL

Des del Centre de Salut de Morella, el 31 de gener informaven a l'ajuntament que, a causa de la millora de la situació sanitària i la recuperació de part de l'equip sanitari, els consultoris auxiliars de la Zona Bàsica de Morella, com són els de Xiva, Ortells, Vallibona i Castell de Cabres, recuperaven l'activitat presencial, després d'haver estat tancats provisionalment.

El passat 14 de gener, la situació sanitària de la COVID-19 obligava a la Zona Bàsica de Salut de Morella a donar atenció telemàtica en aquestes consultes per la situació extraordinària d'elevada incidència en la zona en les últimes setmanes. Durant estos dies que els consultoris estaven tancats, es van atendre les urgències, així com la resta de necessitats dels i les pacients a través dels diferents canals de comunicació.

MEJORA DE LA EFICIENCIA ENERGÉTICA DEL ALUMBRADO PÚBLICO

Fuente: <https://www.atgenginyers.com/>

El Ayuntamiento de Vallibona ha mejorado la red de alumbrado público municipal sustituyendo las luminarias existentes por otras de tecnología LED más eficientes. Esta era una actuación necesaria ya que el alumbrado existente en el municipio no cumplía los estándares mínimos.

Con esta actuación se mejora notablemente la calidad de la iluminación en el casco urbano y se mejora la eficiencia energética, esto se traducirá en una reducción de la factura eléctrica.

La actuación se ha realizado en base a la concesión de las ayudas del fondo de compensación previsto en el marco del Plan eólico de la Comunitat Valenciana, para el ejercicio 2020, de la Mancomunitat Comarcal Els Ports.

Las obras las ha realizado la empresa: Juan Ramón Bayarri Durall

La redacción del proyecto y la dirección de obra la ha realizado la Ingeniería: Asistencia Técnica Global Enginyers SLP.

EL PROYECTO ALIFARA SOBRE LA SALUD EN ELS PORTS RECIBE UN PREMIO EN GALICIA

El proyecto Alifara que se lleva a cabo en la comarca de Els Ports para tener un diagnóstico de la salud en el interior norte de la provincia de Castellón, ha conseguido un premio a la mejor experiencia en un congreso de Medicina Rural celebrado en Orense.

Las V Jornadas de Medicina Rural, organizadas por la Sociedad Española de Medicina Rural y Comunitaria, después de suspenderse la del año pasado por la pandemia, han reconocido de esta manera el esfuerzo realizado por los distintos sectores implicados de Els Ports, que han contado con alta participación de la ciudadanía.

En Orense se dieron cita más de dos centenares de profesionales sanitarios del medio rural de todo el estado español. Desde la provincia castellanense, se desplazaron a Galicia sanitarios de los centros de salud de Forcall, Vilafranca, Morella y Onda.

Uno de los coordinadores del proyecto Alifara, Nel·lo Monfort, médico coordinador también del centro de salud de Morella, destacaba que en estos momentos ya tienen todos los datos recopilados y ahora se está elaborando el análisis de resultados. "La participación de la gente de nuestra comarca ha sido muy alta por lo que la valoración no puede ser más positiva, ahora vamos a analizar la información recogida". La siguiente fase será crear grupos en cada población de la comarca. "Una vez ya tenemos los datos cuantitativos, como por ejemplo actividad física que acostumbran a tener los vecinos y vecinas, la cantidad de fruta y verdura que comen al día, si tienen o no stress..., ahora nos adentraremos en datos cualitativos en esos grupos focales en cada pueblo".

Los centros de salud de la comarca de Els Ports han realizado este proyecto con la implicación de los ayuntamientos y otros estamentos, para estudiar a los habitantes de la

comarca más allá del ámbito sanitario y así conseguir una "radiografía" con la que conocer cómo mejorar la salud y la calidad de vida en esta zona.

Una encuesta para todos los vecinos y vecinas de las

diferentes poblaciones ha sido la parte más visible de este proyecto, en el que se han llegado a implicar a médicos y médicas, además del resto de personal sanitarios, de los departamentos de Salud de Vinaròs y también el de Castellón (al que pertenecen 3 de las poblaciones de Els Ports no incluidas en el de Vinaròs) e incluso profesionales del Hospital de Vinaròs.

Personal investigador de los Departamentos de Salud (DS) de Vinaròs y de Castelló, la Fundación para el Fomento de la Investigación Sanitaria y Biomédica de la Comunidad Valenciana (Fisabio) junto con la Universitat Jaume I de Castelló y la Mancomunitat Comarcal Els Ports han creado el proyecto Alifara. La iniciativa tiene como objetivo principal mejorar la salud y la calidad de vida de los habitantes de las zonas rurales de la comarca de Els Ports.

«Nuestra especialidad es la Medicina Familiar y Comunitaria. Por lo tanto, una parte fundamental de nuestra tarea es trabajar para mejorar la salud comunitaria y el medio rural es un entorno idóneo para potenciarla» expone Nel·lo Monfort, médico de Vallibona, coordinador del Centro de Salud de Morella y promotor del proyecto Alifara.

Viola Cassetti, miembro del Programa de Actividades Comunitaria en Atención Primaria (PACAP) y experta en Salud Pública y metodologías participativas, explica que «el objetivo de este proyecto es ir más allá de lo que son puramente las enfermedades y ver todos los otros factores que intervienen en la salud de las personas. En este sentido, quienes más saben son las mismas personas que habitan en estas comunidades, por eso es tan importante involucrarlas y que sea una cuestión participativa».

El pasado 26 de julio se hizo la presentación del resultado de la encuesta del grupo focal de Vallibona.

XERRADA SOBRE LA SANITAT PERIFÈRICA AMB NEL·LO MONFORT

Dins del cicle de xerrades i col·loquis al voltant del moment que vivim, titulat Parlem-ne i organitzat per Totes i Tots Som de Vinaròs, , va posar a debat a la Casa de la Cultura la sanitat perifèrica a l'àrea de salut de Vinaròs. Van participar Pep Trullén, Cap de Secció de Salut Laboral al Centre de Salut Pública de Castelló i Nel·lo Monfort, Metge de família, rural i comunitari, de Morella, Vallibona i Castell de Cabres, cap de la Zona Bàsica de Salut de Morella i un dels coordinadors del projecte "Alifara" recentment guardonat en el congrés de medicina rural nacional, celebrat a Galicia.

AREA DE SALUT DE VINARÒS. SANITAT PERIFÈRICA

TOTES I TOTS SOM VINARÒS. Signat: S. Fabregat.

Dintre del cicle de xerrades "parlem-ne" que organitzem des de TOTES I TOTS SOM VINARÒS s'ha tractat el tema de la "Sanitat Perifèrica" i en concret la referida a l'Àrea de Salut de Vinaròs. Els amics Nel·lo Monfort, metge de família, rural i comunitària, cap de ZBS de Morella i Pep Trullén, metge i Cap de secció de Salut Laboral al Centre de Salut pública de Castelló, ens van fer conèixer els seus punts de vista sobre aquest tema tan interessant.

Nel·lo ens va parlar del que ell anomena la perifèria de la perifèria i la forma tan diferent de veure la medicina en la zona interior. Metge rural d'una població envellida amb una densitat poblacional molt baixa i amb un baix PIB. Després d'explicar-nos els limitats recursos materials i personals que disposen en la seua zona, ens digué que el risc de pobresa o exclusió social és més elevat a les zones rurals i que aquesta medicina s'encarrega que cada pacient siga atès de la mateixa manera que els que viuen en la ciutat. Els metges rurals són els que fan tots els serveis. Ells són multidisciplinaris (atenció continuada, domicili, comunitària, pal·liatiu, etc.), però tenen com a positiu el reconeixement personal per la població.

El despoblament que sofreixen és conseqüència d'unes polítiques de concentració demogràfica que continuen en l'actualitat i que comporten a una població en declivi i envellida. Cal afegir que la necessitat de moltes dones de desplaçar-se a zones urbanes per treballar comporta un descens en la natalitat.

Ens explicà que malgrat tot, en aquestes zones, viu gent que està contenta, que treballa, que vol fer coses i que volen seguir vivint en la ruralitat i per consegüent reivindica que cal revalorar la ruralitat i per tant els és cal un recanvi professional potenciat amb els recursos que corresponga, la telemedicina, ampliar la cartera de serveis: cirurgia menor, infiltracions, crioteràpia, ecografies...

Volent també una coordinació sociosanitària real i efectiva per poder portar endavant la sanitat comunitària (conjunt d'actuacions destinades a millorar la situació de salut de la comunitat en les seues dimensions físiques, psicològiques i socials) i la pal·liativa, perquè tenen la confiança dels pacients

en tota la seua vida, des del principi fins a l'acabament. Una part que va incidir és en la importància de la col·laboració docent – rural, perquè és una realitat diferent i la medicina rural es puga veure com una possibilitat de futur laboral. Diu que viure la ruralitat i pertànyer a la mateixa comunitat a la qual cuides t'aporta una força afegida que et dóna una millor qualitat de vida.

I per acabar ens va trametre que l'àmbit rural permet la pràctica de la medicina de Família en unes condicions ideals. Que enfront de les desigualtats socials i territorials, l'Atenció Primària Rural es pot prendre com a garant de l'equitat i accessibilitat en Salut de la població que atén i com a tal és una molt bona opció laboral i de vida.

En fi, un cant a la sanitat rural la que, i no ho pot amagar-ho, li té robat el cor.

REPUEBLAN EL RÍO CERVOL CON CANGREJOS AUTÓCTONOS

El 20 de agosto del 2021, en Vallibona se llevó a cabo la suelta de cangrejos de río autóctonos para favorecer la repoblación de esta especie, diezmada por especies invasoras. Los cangrejos liberados procedían del programa de cría de cangrejo autóctono de la Conselleria de Agricultura. Para soltarlos, se escogieron tres puntos concretos del río Cervol, a la altura del casco urbano del municipio, entre ellos el "toll de la Codina" i el baden de la Font Vella. El alcalde de Vallibona Juan José Palomo participó en esta repoblación en la que los grandes protagonistas fueron niños y niñas de la localidad, pues ellos se encargaron de dejarlos en el agua, uno a uno. El cangrejo autóctono vuelve a poblar los ríos del norte de la provincia castellonense gracias a las campañas de repoblación que se han ido realizando durante los últimos años,

después de estar en vías de extinción a causa de la gran mortalidad producida por una riada y los dañinos efectos producido por el cangrejo americano. Si no se hiciera este tipo de repoblación, ante futuras avenidas por fuertes lluvias, la especie podría acabar desapareciendo en estos ríos de poco caudal. En esta zona del norte de la provincia no se ha detectado la presencia del cangrejo americano que se diferencia del autóctono por las rayas que tiene en el encefalotórax (la cabeza) (los autóctonos las tiene separadas). El americano es portador de un hongo, afanomicosis, que contagia al autóctono y le provoca la muerte, en quince días, desaparecen todos los de un río entero, porque los americanos se reproducen con gran celeridad, en dos o tres meses, se superpueblan rápidamente, "se lo comen todo, incluido pequeños invertebrados" destacaban en una anterior repoblación en

Vallibona desde el Centro de Conservación de Especies Dulceacuólicas de la Comunidad Valenciana. La mala práctica de lanzar cangrejos americanos, por desconocer los efectos destructivos que provocan, ha hecho que solo queden de autóctonos en pequeños ríos. En el norte de la provincia castellonense, gracias a las campañas de repoblación los hay en Fredes, Morella, Coratxà, Vallibona...

La mayoría de las sueltas no se hacen con participación popular, pero en alguna ocasión se invita a vecinos y visitantes a que participen. Como es fauna amenazada, está totalmente prohibido cazarlos, aunque cuando había abundante población era habitual hacerlo ya que son comestibles.

EL PRESIDENTE DE LA DIPUTACIÓN VISITA LOS TRABAJOS EN LA CV-111

DIPUTACIÓ DE CASTELLÓ

El presidente de la Diputación puso en valor los trabajos en la CV-111 en Vallibona, que en situaciones de riesgo garantizarán la salida de las personas y el acceso de los vehículos pesados de los bomberos

El presidente de la Diputación, José Martí, destacó la importancia del trabajo que realizan en la provincia de Castellón las brigadas de mitigación conjuntas de la Diputación y de la Generalitat Valenciana en materia de prevención de incendios, que este año comporta inversión de ambas administraciones de 1.890.000 euros, que aportan al cincuenta por ciento. Así lo manifestó en Vallibona, donde tuvo ocasión de supervisar los trabajos en la CV-111 junto al alcalde, Juan José Palomo, los diputados provinciales de Bomberos y Carreteras, Abel Ibáñez y Santi Pérez, el subdirector general de Emergencias de la Generalitat, Jorge Suárez, y la directora territorial de Presidencia en Castellón, Eva Redondo. La CV-111 es la carretera de acceso a Vallibona desde la N-232.

Según explicó Martí, la labor de las brigadas en el conjunto de la provincia «resulta fundamental desde el punto de vista de la seguridad de la ciudadanía, ya que al actuar en el interfaz urbano forestal, se dificulta la llegada del fuego a los pueblos y sus casas en caso de incendios».

Por lo que respecta a la intervención en Vallibona, el presidente explicó que «consiste en la protección de la carretera y la creación de una franja de seguridad para preservar la seguridad de la ciudadanía, de manera que en caso de incendio queden garantizadas la salida de los vecinos y la entrada de los vehículos pesados del Consorcio Provincial de Bomberos».

NOTICIES CURTES

EMILI FONOLLOSA

VISITA A CAMPS DE PLANTES AROMÀTIQUES

Més de mig centenar de vallibonencs va participar aquest 9 de juliol en una jornada dedicada a conèixer els conreus de plantes aromàtiques a Els Ports, organitzada per L'Ajuntament de Vallibona i Viu Els Ports. Va ser una ruta guiada interpretativa pels paisatges i camps de la Todoella dedicats a l'espígol. També es va acudir a la destil·leria de Cinctorres a veure el procés que es fa amb aquestes plantes

una vegada collides. El molí de San Onofre i el pont àrab de la Todoella van ser visitats per l'expedició vallibonenca. Va haver-hi degustació de productes del territori i al migdia, dinar popular a La Mata.

TROBADA DE XERT, ROSSELL I VALLIBONA AL TURMELL

Diumenge 19 de juny al matí, els pobles veïns de Xert, Rossell i Vallibona es trobaren al paratge de la Font de la Serra, a la serralada del Turmell i dins del terme vallibonenc, per gaudir d'una jornada de germanor i convivència i per reviscolar un antic costum. Compartiren un esmorzar popular acompanyats de música tradicional amb xaranga en viu i celebraren la recuperació del Peiró de Sant Bernabé, beneint

els termes i repartint el rotllo, la qual cosa no es feia des de fa 96 anys. L'alcalde de Vallibona Juanjo Palomo va anunciar que aquesta trobada que recupera un ancestral costum es repetirà l'any vinent segurament amb una altra població veïna,

Canet lo Roig. Per la seua banda, l'alcalde de Rossell Evarist Martí va mostrar la seua satisfacció per aquesta germanor entre tots aquests pobles veïns.

BANDA AMPLA

Els treballs per a la distribució de la banda ampla al municipi de Vallibona estan pràcticament acabats. Formen part del PEBA (Programa d'Extensió de Banda Ampla) del Ministeri de Transformació Digital, que a la província castellonenca beneficia 15 municipis. L'empresa que ha implantat aquest servei a les comarques de Castelló és Operadora Ibérica de Redes y Servicios de Telecomunicaciones SL.

PINTANT VALLIBONA

Urban Sketchers Maestrat

El passat dissabte 11 de juny, un bon grup d'aficionats al dibuix urbà ens vam trobar a Vallibona. Vam xalar de valent dibuixant i pintant els seus carrers estrets, les cases antigues

i els típics balcons de fusta. Un matí excel·lent que vam acabar amb un magnífic dinar a La Carbonera. Si algun dia voleu venir a dibuixar amb nosaltres, només heu d'acudir amb el vostre material de dibuix preferit i ganes de disfrutar. Trobareu les nostres convocatòries a les nostres xarxes socials:

<http://www.instagram.com/uskmaestrat>

<http://www.facebook.com/uskmaestrat>

ruta 99

Dissabte 26 de març va passar per l'Hostal La Carbonera de Vallibona un client que ja havia recorregut els 24 pobles de la ruta 99 (que són els poblets

amb menys de 100 habitants de la Comunitat Valenciana). Ell és Rafa Vidal, d'Olleria (València). Sols li faltava el segell de Vallibona, com va anunciar La Carbonera a instagram: "Enhorabona!! Molts quilòmetres coneixent els petits pobles de menys de 100 habitants de Castelló, València i Alacant".

Un grup de moters, fent la Ruta 99

TERRA VIVA, ÀPUNT

El 13 de maig es va emetre l'ampli reportatge que va estar gravant a Vallibona el 22 d'abril el popular programa d'À Punt,

Terra Viva, www.apuntmedia.es/programes/terra-viva dedicat a la nostra gent i el nostre entorn.

Qui vulga veure'l i reveure'l, està online a APuntmedia: https://www.apuntmedia.es/programes/terra-viva/complets/13-05-2022-terra-viva_134_1512260.html A partir del minut 42.

DE CASTELL DE CABRES A VALLIVANA

Per part de la Mancomunitat Comarcal els Ports i el Club Trencatermes se celebrà dissabte 12 de març una nova caminada pel GR 331 Els Ports Camí de Conquesta. Aquesta vegada les etapes 11 i 12, la primera de Castell de Cabres a Vallibona i la segona, després d'un bon esmorzar a Vallibona (fotos), va ser fins Vallivana. Van ser en total 22 quilòmetres. La meteorologia semblava que no acompanyaria als

Els participants vallibonencs, en arribar a Vallivana

caminants, però finalment, el cel es va aclarir de núvols que tan sols deixaven unes gotes a primera hora del matí.

SANT MARQUET

Després de la pandèmia de la COVID-19, els vallibonencs van tornar a acudir a Sant Marquet, per a beneir el terme i repartir el tradicional rotllo. El Peiró està situat al terme del

mas de Les Moles, on, segons compten les diferents versions de la llegenda, un lleó o un llop es va menjar un xiquet. El Peiró va ser edificat en el lloc de la tragèdia per a evitar que

es tornara a repetir. Amb el despoblament progressiu que ha patit Vallibona, moltes de les tradicions del poble s'han anat perdent. El 1922 aquesta també va caure en l'oblit, però no del tot, ja que fa quasi 20 anys, es va recuperar i ara, quasi tot el poble i molts dels que viuen fora la segueixen fent, com destacava comarquesnord.cat.

ALBERGUE DE SANTO DOMINGO

El Ayuntamiento sacará a licitación el albergue y restaurante de la ermita de Santo Domingo, actualmente sin servicio. "La voluntad del Ayuntamiento y creo de todos los vallibonenses, es que este lugar emblemático pueda funcionar si una familia se instala y explota el negocio, ojalá se pueda presentar mucha gente a la licitación" ha dicho el alcalde vallibonense.

CAMINO DE ROSSELL

El Ayuntamiento sigue pidiendo a la Conselleria de Agricultura la subvención necesaria para rematar la reparación del camino rural de Vallibona a Rossell, del que tan solo quedan por acondicionar 2,2 kilómetros. "Es imposible que el Ayuntamiento pueda asumir directamente esa inversión, aunque sea un tramo corto".

La tarda de divendres 3 de setembre, després d'una ràpida actuació, es va poder restablir la comunicació al camí rural que

comunica Rossell amb Vallibona. Havia quedat totalment tallat arran d'una solside de roques i pedres, a conseqüència de les fortes pluges.

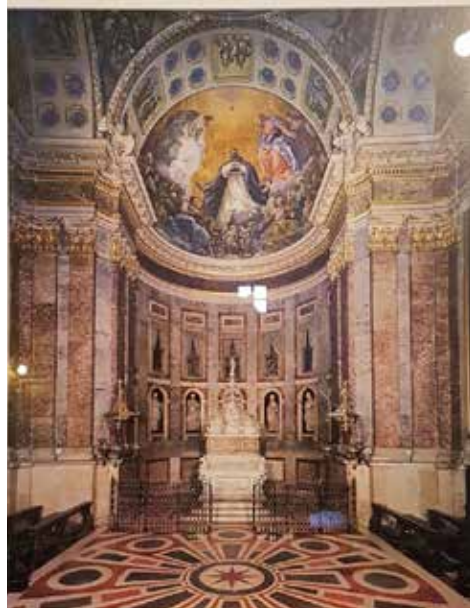
VISITA DE AUTORIDADES

El alcalde ha valorado las numerosas visitas a Vallibona de distintas autoridades en el último año. "Parece que haya mayor sensibilidad de cara a los municipios del interior, que sufrimos el despoblamiento, durante el pasado invierno y primavera, muchos cargos públicos han visitado Vallibona y hemos aprovechado para trasladarles nuestras reivindicaciones, pero las visitas no se deben quedar ahí, se deben plasmar en mejoras en el día a día de los vecinos".

CABRAS Y ZORROS

El alcalde vallibonense también menciona el grave problema de la sarna que ha diezmando sensiblemente la población de cabra montés de la Tinença, Els Ports y Matarranya. En cuanto a la presencia cada vez más habitual de zorros por el casco urbano, comenta que "parece que algunos animales se acostumbran a la presencia humana y hay quien dice que durante el confinamiento al reducirse la actividad humana, se fueron acercando más a los pueblos y ahora continúan con ese hábito".

UN QUADRE FOTOGRÀFIC DE LA BASÍLICA DE BOLÒNIA

Dijous Sant després de la missa de les 11 es va poder veure a l'església parroquial de Vallibona un quadre fotogràfic adquirit a la basílica de Bolònia (Itàlia), on està soterrat el patró de Vallibona Sant Domingo. El quadre és una donació d'un vallibonenc que es va desplaçar fins a aquesta ciutat. Després de Pasqua, el quadre passà a estar de

forma permanent a l'ermita del patró vinarossenc. Aquesta basílica és un dels principals llocs de culte de Bolònia i seu principal de l'Ordre Dominicana. En aquesta església, dins de l'arca de Sant Domingo estan les restes del patró vallibonenc, fundador de l'Ordre Dominicana.

NOTICIETES

-Visita a l'Església de Vallibona i el patrimoni d'aquesta població, dins de les **Jornades Europees de Patrimoni 2021**, organitzada per la Mancomunitat de la Taula del Sénia, en col·laboració amb l'ajuntament vallibonenc i conduïda per la tècnica de turisme Izaskun Pérez.

-S'han creat dues **illetes de contenidors de reciclatge**, al dos accessos al nucli urbà, es vol facilitar la tasca del reciclatge i al mateix temps minimitzar l'impacte visual d'aquests elements en un entorn tan bonic com el que envolta Vallibona.

-Segons la Mancomunitat Comarcal Els Ports, l'alumnat del projecte **T'Avallem** treballà a Vallibona en la neteja i desbrossament del camí de conquesta gr-331. Les actuacions s'han centrat en la neteja i desbrossament del sender. El taller té la seua seu a Villafranca i està subvencionat per @gvalabora

-Mentre des del programa d'Àpunt ràdio **"Podríem estar millor"** es preparava una entrevista amb el pregoner de Vallibona José María Meseguer, es va saber que aquest s'havia extraviat buscant espígol. Per sort el van trobar a les poques hores, sa i estalvi. Així ho va contar en directe, des d'"El Pelleric" del carrer Pla, a pocs metres de casa, en una entrevista feta amb la col·laboració de l'associació "Amics de Vallibona".

- Vallibona sirvió de zona de avituallamiento del **Hispanman**, un exigente triatlón de larga distancia comenzado en Peñíscola y que recorrió buena parte del interior de la provincia hasta Vistabella del Maestrat, a 1.250 metros de altitud.

- **Nuevos lavabos** en el Hostal La Carbonera. Ahora ya son completamente accesibles. La inversión corrió a cargo de la Conselleria de Presidencia y rondó los 28.000 euros.

PRESENTACIONS DE LLIBRES

E. FONOLLOSA

"Versos a muntanya" amb Josep Mir i Josep Segura

El dissabte 23 d'octubre, a l'Hostal La Carbonera de Vallibona els poetes Josep Mir i Josep Segura presentaren "Versos a muntanya" d'aquest últim, un recull de poemes inspirats en els oficis i la passió d'una vida dedicada a l'ensenyament i la descoberta dels ambients de l'alta muntanya.

Com el mateix Segura ens contava bona part dels versos s'hi inspiren en la seua vivència íntima durant cinquanta

anys voltant per la Tinença de Benifassà i per Vallibona de manera més intensa. El poeta, filòsof i filòleg Mir (Mislata 1956) va captar l'interès dels assistents fent divertit un esbós de travessa poètica que s'esperava àrdua. Pep Segura (Manuel, 1955) i el seu heterònim Joan Ninguna aportaren claror interpretativa del jo poètic i íntim durant la lectura i les preguntes que en seguien.

Versos a muntanya, ha estat editat per l'editorial Neopàtria dins la seua col·lecció de poesia Mare Nostrum.

Javier Andrés i la seua primera novel·la "Camino roto"

El periodista Javier Andrés va presentar dijous 26 d'agost el seu llibre "Camino roto" a la terrassa de La Carbonera, a Vallibona. L'autor va ser introduït pels alcaldes de Vallibona i Rossell, Juanjo Palomo i Evarist Martí i la tècnica de turisme de Vallibona Izaskun Pérez de Cárcamo.

És un relat on parla de peregrinacions, especialment de la de les Useres, i d'altres etapes de la història de llocs com Morella i altres indrets de la província de Castelló. Va escollir Vallibona per fer la presentació perquè aquesta població apareix a la novel·la; un fotògraf comença a parlar amb un altre de les peregrinacions de la rogativa de Vallibona on cada set anys set homes van a Pena-Roja de Tastavins perquè s'havien quedat sense dones. Segons conta Andrés, és una ficció entre la novel·la històrica i la novel·la negra, on reflecteix alguna de les coses que han passat a la província de Castelló com el passat templer de Culla, l'atac Bereber de Torreblanca quan van assaltar el poble i es van endur la custòdia, i 200 veïns del poble.

Cal recordar que des de l'arribada de Ximo Puig a la presidència de la Generalitat, Andrés forma part del seu gabinet de comunicació.

Exposició i llibre sobre la guerra civil i el franquisme

Durant les festes de Setmana Santa, Vallibona acollí la presentació d'un llibre sobre el franquisme, alhora que

s'inaugurava una exposició al voltant de la guerra civil, tot organitzat pel Centre d'Estudis dels Ports, en col·laboració amb l'Ajuntament del municipi.

En primer lloc, es va fer a l'antiga presó, actual Centre d'Interpretació del Carboneig, l'obertura de l'exposició «La primavera de 1938, la guerra arriba als Ports», sota la presentació de l'alcalde vallibonenc Juanjo Palomo i el responsable del Centre d'Estudis dels Ports Ernest Querol.

Tot seguit a les antigues escoles, completament plenes de públic, es va fer la presentació del llibre de Joan Lluís Porcar «Els Ports, franquisme i repressió» amb intervenció del propi autor i la col·laboració de Nelo Monfort, metge a Morella i Vallibona i amb el qual es pot saber més sobre la situació de la comarca en època franquista i com vivien les persones en aquesta zona. Entre els presents a aquests actes, estava a títol personal la diputada al Congrés per Unidas Podemos Marisa Saavedra.

Aquest llibre recull noves informacions sobre aquesta convulsa etapa de la nostra història, i aporta un estudi sobre la repressió franquista i sobre els nostres espais de memòria. Pretén obrir, entre els habitants de la comarca i les seues institucions, la reflexió, el debat i l'anàlisi sobre la història i la memòria dels que han estat exclosos de l'imaginari col·lectiu i de la representació social del passat.

Oferir unes referències històriques i biogràfiques que ajuden a construir una memòria democràtica al territori està directament relacionat amb la revisió del discurs històric d'una societat i la construcció de ciutadania, com es destaca des de l'Ajuntament de Morella, on, el mateix dia, també es va fer la presentació del llibre.

REPORTATGES

EMILI FONOLLOSA

LA DINOSAURE DE VALLIBONA ES PRESENTA «EN SOCIETAT»

La instal·lació el passat 1 de març als afores de Vallibona, concretament vora el camí rural que porta fins Rossell, d'una rèplica a tamany real de la dinosaure descoberta al seu terme municipal, la Vallibonavenatrix cani, s'ha convertit en tot un atractiu turístic.

L'Ajuntament de Vallibona va voler fer en plenes festes de Pasqua un acte a manera de «presentació oficial» de la rèplica. Així, es comptà amb la presència del reconegut paleontòleg de Morella José Miguel Gasulla.

Al mateix lloc on està la rèplica, Gasulla va fer una xerrada i també va mostrar les rèpliques que també s'han fet dels fòssils que es van trobar de la dinosaure.

Des de Viu els Ports van fer un petit taller per tal que els més menuts pogueren tindre un record de la dinosaure mentre treballaven els conceptes i característiques bàsiques d'aquesta.

Es va triar Pasqua perquè hi hagués la major quantitat de vallibonencs i visitants. En aquesta presentació Gasulla va voler ressaltar que la gent que tinga o puga tindre fòssils que ho comuniquen perquè poden aportar valuosa informació. Va recalcar que la Vallibonavenatrix és un patrimoni fòssil de tots els vallibonencs i que l'han de cuidar. Així mateix va comentar que aquest dinosaure femella és l'únic carnívor que s'ha descrit fins ara a la Comunitat Valenciana i que les restes trobades al terme vallibonenc són les més abundants del grup dels espinosaures a la península Ibèrica.

El paleontòleg morellà es referí a més a la necessitat que aquesta reproducció del dinosaure, va ser un gran punt d'atracció durant les festes de Setmana Santa, tinga una bona protecció per tal d'evitar que sofrisca danys.

Un conveni de col·laboració entre Turisme Comunitat Valenciana i l'Ajuntament de Vallibona per al foment del turisme paleontològic a la Comunitat Valenciana, ha fet possible la instal·lació i senyalització d'aquesta rèplica a tamany real. Mitjançant aquest acord, Turisme CV destina 20.000 euros a l'Ajuntament de Vallibona i aquest es compromet a millorar la posada en valor del jaciment paleontològic del municipi.

Aquesta rèplica se suma a les altres set ja instal·lades a altres municipis i que formen part de Camins de Dinosauris, una ruta per descobrir els principals recursos relacionats amb dinosaures (museus, jaciments i col·leccions museogràfiques).

Aquestes figures representen alguns dels dinosaures que van habitar la Comunitat Valenciana. Així, compten amb aquestes rèpliques Morella (Allosaurus fragilis), Cincorres

(Baryonix walkeri), Bejis (Rausuquis), Alpuente (Dacentrus armatus), Aras dels Olmos (Losillasaurus giganteus), Millares (Struthiosaurus) i Agost (Lirainosau).

COL·LABORACIÓ DE LA DIPUTACIÓ

La Diputació de Castelló ha fet possible la reproducció dels ossos del dinosaure per a la seua exposició al públic. L'àrea de Cultura, dirigida per la diputada Ruth Sanz, contribueix així a avançar en l'aspiració del municipi d'obrir en un futur un espai museístic on es reculla la història de la zona des del regnat dels rèptils gegantins fins a l'actualitat.

Per a Sanz «és sempre un goig poder compartir idees amb els ajuntaments i treballar conjuntament amb ells perquè es materialitzen, i ho és molt més quan parlem de projectes que contribueixen a fer més atractius els nostres pobles d'interior». Es tracta, doncs, d'una inversió de futur «que nodrirà de contingut el museu i que portarà fins a Vallibona turistes interessats en el món dels dinosaures que acabaran consumint i movent l'economia local».

La col·laboració de la Diputació ha consistit en el finançament dels treballs de producció de les rèpliques, que han estat presentades a l'Ajuntament. La inversió ha estat de dos mil euros.

Aquestes reproduccions corresponen al 'Vallibonavenatrix', una espècie fins al moment desconeguda que va ser trobada en el subsòl del jaciment de la masia de Santa Àgueda d'aquest municipi dels Ports.

DESCOBRIMENT DE PINTURES A SANTA ÀGUEDA

Les cates realitzades a les parets interiors de l'ermita romànica de Santa Àgueda, patrona de Vallibona, han confirmat les sospites de que sota la cal i pintura que les cobreixen, hi ha pintures murals que serien del mateix moment de la construcció d'aquest edifici del segle XIII, considerat un dels millors exemples del Romànic valencià de Reconquesta.

En diversos punts de les parets, s'han fet cates on ja es veuen parcialment les pintures originals, que estaven totalment cobertes pels revestiments pictòrics fets en segles posteriors, com ha informat l'alcalde Juanjo Palomo. Aquesta troballa condiciona la restauració de l'ermitori, engegada per fases fa un temps, després de molts d'anys reivindicant-la. Així, està previst fer unes 60 cates de 10 x 10 cm, perquè "pareix que les pintures estan per tota l'ermita i amb aquesta investigació es determinarà la seua antiguitat i si es poden recuperar, encara que no siga en la seua totalitat, la qual cosa seria una cosa molt positiva". Palomo demanarà que la Conselleria de Cultura, a la que li correspon, assumisca la totalitat d'aquest treball de cates. "L'ermita es podrà acabar de restaurar si els vallibonencs ajudem i insistim davant qui corresponga, som capaços de fer-ho, com ja es va demostrar a l'ermita de Sant Domingo".

DONACIÓ DE TERRENYS I ALTRES OBSEQUIS

Un exemple més de la col·laboració ciutadana per preservar el patrimoni vallibonenc ha vingut donat de la mà de la família propietària dels terrenys del voltant de Santa Àgueda, que han decidit donar-ne una part per al poble, desinteressadament.

Com no es disposava d'imatge de Santa Àgueda per a cada romeria anual, els del mas de Baix Santa Àgueda pujaven una capelleta amb una imatge menuda, continuen portant-la per a la processó al voltant de l'ermita, però ara una família, que vol estar en l'anonimat, ha regalat una imatge de 80 cm. per posar-la a la fornícula que hi ha a l'altar totalment restaurada i pintada. Hi havia un banc nou, molt còmode, però estava solitari, ara ja en són dos – obsequi dels nuvis del primer casament que s'ha fet a Santa Àgueda - i un tercer encomanat. Baix de l'altar s'ha adaptat un armariet per poder deixar les coses. La celebració de la missa es fa sempre amb un crucifix; no n'hi havia però ara ja n'hi ha un d'estil romànic, de 80 cm., com la portalada de la façana de l'ermita. També s'ha instal·lat a la paret central un llenç de traces romàniques de Sant Domingo, copatré amb Santa Àgueda de Vallibona i un altre llenç de l'escut del poble, inspirat en els que apareixen a la sostrada de la parròquia, obsequis d'un altre vallibonenc. Precisament l'agost de 2020 es van complir 800 anys de la mort a Itàlia de Sant Domingo, com consta en aquest llenç.

Cal recordar, a més que es va restaurar la porta d'entrada a l'església de l'ermitori, la decoració de la qual s'havia malmés pel pes de la neu caiguda.

Gràcies a la voluntat d'Ajuntament, veïns i gent vinculada a Vallibona, es van donant passos per millorar Santa Àgueda, com ha insistit el propi alcalde. Durant 13 anys la gent de Vallibona va anar ajudant a restaurar Santo Domingo, aconseguint-se un total de vora 40.000 euros.

Ermita de Santa Àgueda amb novetats

PACO VIVES

El Vinaròs News ens ha obert la porta. Sí, sí, la porta de Santa Àgueda. Ens ha contat que l'acumulació de neu la va deteriorar i que un fill -Santi- d'un vallibonenc -Joaquinet-, casat a Pena-Roja i que té el taller de fusteria a Herbers l'ha restaurada. I ja que està oberta la porta, no la tanquem. Obrim-la del tot i contem més coses de les que veurem, si la pandèmia ens deixa, el dia de la festa de Santa Àgueda. No teníem imatge de Santa Àgueda, els del mas de Baix Santa Àgueda pujaven una capelleta amb una imatge menuda però molt bonica, continuaran portant-la per a la processó al voltant de l'Ermita, i ara una família, que vol estar en l'anonimat, ha regalat una imatge preciosa de 80 cm. per posar-la a la fornícula que hi ha a l'altar totalment restaurada i pintada.

Teníem un banc nou, molt còmode, però estava solitari, ara ja en són dos – obsequi dels nuvis del primer casament que s'ha fet a Santa Àgueda - i un tercer encomanat. Baix de l'altar s'ha adaptat un armariet per poder deixar les coses. La celebració de la Missa es fa sempre amb un Crucifix. No en teníem. Ara en tindrem un de romànic, de 80 cm., com la portalada de la façana de l'Ermita. També podrem veure a la paret central un llenç de traces romàniques de Sant Domingo, copatré amb Santa Àgueda de Vallibona i un altre llenç de l'escut del poble inspirat en els que apareixen a la sostrada de la nostra parròquia, obsequis d'un altre vallibonenc. Recordeu aquell any que vam recollir signatures perquè ens deixessen restaurar l'Ermita pel nostre compte? Això ja és aigua passada, estem en un altre moment important de la restauració. Sembla que hi haja una carrera de fer coses per adornar l'Ermita.

12 ARTISTES PER A LES 24 POBLACIONS MÉS MENUDES

La iniciativa Ruta 99, impulsada des de la Generalitat Valenciana, vol ajudar a frenar el despoblament, incentivar el turisme rural y potenciar infraestructures que afavorisquen la pervivència de les 24 poblacions valencianes amb menys d'un centenar d'habitants.

No solament es vol millorar l'estat de les carreteres i l'accés a internet a alta velocitat, entre altres coses, sinó també hi ha una vessant artística. L'Institut Valencia d'Art Modern (IVAM) està desenvolupant un projecte per apropar l'art contemporani a aquests xicotets municipis valencians.

Es vol crear un reclam artístic, tasca que ha estat encomanada a una dotzena de creadors d'art; a cadascú se li han assignat dues poblacions. Un exemple és Laura Palau, de Benlloc, la qual se'n fa càrrec de Vallat i Vallibona.

Diumenge 27 de febrer, Laura va tenir a Vallibona una trobada informal amb diversos veïns i veïnes per exposar la seua proposta artística. Veïns i visitants poden col·laborar i participar en cada poble per a concretar la intervenció que es realitzarà.

Any 2017

Laura ha escollit la carbonera com a tema per a Vallibona, per recordar l'antic ofici dels carboners, que tanta importància per a l'economia local va tenir en aquest poble d'Els Ports. Així, la intervenció artística a Vallibona consistirà en la recreació d'una carbonera, Laura estarà "vivint" a la vora de la carbonera, durant tot el procés de conversió de la fusta en carbó i els veïns del poble, estarien amb ella per torns horaris per comentar i xarrar amb ella. Tot això es documentarà en vídeo i també es farà un fotollibre, ajuntant les gravacions que faça Laura amb les imatges que prenga el fotògraf local Manel Bellver. Amb el carbó que s'obtinga finalment es crearà alguna cosa, que encara està per decidir.

L'artista de Benlloc va estar durant deu dies residint a l'alberg de Vallibona coneixent de primer mà les tradicions i la història del municipi.

Aquesta iniciativa que porta per nom "Confluències. Intervencions artístiques als pobles de la Ruta 99" es desenvoluparà durant dos anys pel que fa a la província de Castelló. Juntament amb Laura Palau per a la primera fase han estat seleccionats Luce, Bleda i Rosa, Carlos Izquierdo, Sandra Mar, i el col·lectiu Fent Estudi que participaran a Espadilla, Fuentes de Ayódar, Torralba del Pinar, Torrechiva, Vallat i Villamalur.

Per a les següents fases s'intervindrà a Higuera, Pavías, Matet, Sacañet, Fuente la Reina, Vallibona, Herbers, Palanques, Villorres i Castell de Cabres, pel que fa a la província de Castelló.

Abans d'aquesta iniciativa, Laura ja havia anat a poblacions menudes proposant alguna idea als seus conciutadans, com una que va fer al 2015. El projecte que té pensat per a Vallat ja està elaborat. Es diu "Tres arbres i tretze fruites"; tres arbres fruiters es convertiran en objectes artístics en injectar esqueixos de diverses espècies.

"UNA DE ESPÍAS" EN VALLIBONA: RODAJE DE "LA MEMORIA"

Vallibona se convertí per uns dies en el agost de 2021 en escenari de una intriga de espías. Durante una larga semana se estuvo grabando el corto "La Memoria", utilizando sus calles, el Ayuntamiento, el albergue de La Pastora, la ermita del patrón y los alrededores del municipio. Era uno de los cortos que compitió, aunque sin premio, en el festival "Cortometrando", organizado por la Diputación de Castellón.

Según contaba uno de sus directores, el polaco Maciej Wysokinski el argumento giraba en torno a un grupo de espías

que investigaba al jefe de un grupo criminal, que estaba montando negocios "sucios" en Vallibona y comarca. El grupo de espías estaba dirigido por un sacerdote en la ficción.

El corto, dirigido por Jacob Estupiñá y Maciej Wysokinski, está protagonizado por un amplio elenco de actores, algunos muy populares por haber participado en diversas películas y series de televisión de éxito: Joan Manuel Gurillo, Vanessa Campos, David Collado <http://david-collado.com/>, Rubén Sánchez, Manuel Andreu y Alba Ramírez. Además, se contó con la participación como extras de vecinos y vecinas de Vallibona, formando parte de ese grupo de espías. "Estamos muy agradecidos a la gente vallibonense, por su colaboración, incluido el alcalde Juanjo Palomo, que nos ha dado toda clase de facilidades" decía Wysokinski, director de fotografía, durante una pausa del rodaje en las mismas dependencias del Ayuntamiento, convertidas en un plató de cine por unos días.

"Nos ha gustado mucho rodar en este pueblo, cuya silueta parece el mapa de España" destacaba también Wysokinski. El equipo responsable de "La Memoria", cuya duración como la de los demás ha sido de 10 minutos, animaba a los vecinos vallibonenses a que se interesen por acudir a la gala final que decidió los ganadores del "Cortometrando".

Para ganar en vistosidad y emoción, la Diputación de Castellón ha introducido nuevas modalidades de premios. Así, a parte de los premios de público y jurado en la "noche del cine castellanense", se entregaron las distinciones a la mejor interpretación masculina y femenina, mejor fotografía y mejor sonido.

UNA VELLA CINTA DE VÍDEO

En aquests temps de pandèmia que han obligat a suspendre bona part de les festes majors de cada població durant dos estius seguits, hi ha qui es preocupa per rescatar la memòria de les festes de dècades enrere, recuperant velles gravacions per oferir-les a tothom,

Després de fer el muntatge "Vallibona en 8 mm", Jordi Follenosa, "Miki", volia continuar reviscolant antigues històries i ara ha arribat a l'era del vídeo VHS. Els dies de confinament

van ser propicis per treballar en un nou muntatge videogràfic, que Jordi oferí amb molt d'èxit a veïns i visitants aquest divendres a la nit, a l'esplanada del pavelló poliesportiu.

El nou muntatge parteix de les imatges VHS d'una cinta de 136 minuts amb so ambient, que van ser preses l'agost de 1988, per Francisco Pallarès Gil de Pena Roja de Tastavins.

"Hi ha gent que encara conserva aquesta cinta, el que no sé es si conserva l'aparell per reproduir-la. Gràcies a Laura Segura he pogut aconseguir una còpia". Una "franja" que acompanya al llarg de tota la pel·lícula, és un defecte d'aquesta còpia i deixa palès en tot moment que és una gravació prou antiga (té 33 anys).

"La música l'he treballat molt i ha estat de les coses que més m'ha costat, intentant que cada moment tinguera una música adequada" deia Jordi qui, a partir d'aquest material ha fet un muntatge d'uns 56 minuts, acurtant escenes molts llargues però sempre mostrant la gent.

Encara que l'estructura de les festes és molt semblant a les actuals, es veu tot allò que ha canviat com L'Abeurador dins del quarter, la xaranga local el Soroll, la romeria a Sant Domingo incloïa per a molts quedar-se a dinar... Es recorda que les festes se centraven al Vall més amunt i la Volta a peu a Vallibona, que va ser important durant aquells anys. Les festes van agafar una magnitud important, com es pot comprovar en l'audiovisual quan apareix el cartell de festes, ja que destaca l'anunci de l'actuació de Carmen Flores.

En l'audiovisual "Vallibona. Imatges en VHS" surt moltíssima gent del poble, 33 anys més jove i també es pot veure aquells que ara ja no estan amb nosaltres.

L'"estrena" de l'audiovisual es va fer a la pista poliesportiva i amb nombrosa assistència de públic, vora 150 assistents, respectant les normes de seguretat pel covid-19. Per als qui no el van poder veure i els qui volien repetir, es va fer una segona projecció dies després.

EL MUNDO RURAL, VISTO A TRAVÉS DE MANEL BELLVER

JAVIER ORTÍ-E.F.

Manel Bellver, «fototabernero» según se autodefine, ha retratado las raíces de Vallibona a través de 100 fotografías que hablan sobre el día a día de este pequeño municipio del interior de Castellón. Una selección de instantáneas que ha transformado en el libro "Vallibona, les arrels d'un poble".

La presentación del libro se hizo ante una gran cantidad de público que abarrotó el Hostal La Carbonera. Además del fotógrafo, también intervinieron la diputada provincial de Cultura Ruth Sanz y el alcalde vallibonense Juan José Palomo.

Se puede adquirir en la librería Ferrer de Morella y en la propia La Carbonera, donde sus vecinos pueden encontrarse entre las páginas de esta publicación que tan bien retrata sus días y, en definitiva, sus vidas.

Bellver agradece en especial al Ayuntamiento y a la Diputación que han posibilitado el trabajo. «Al alcalde, Juanjo Palomo, y al presidente, José Martí, que firma el prólogo».

La publicación refleja a través de sus habitantes como es la cotidianidad en una población pequeña de la provincia. «He querido expresar desde la literatura mi visión de lo que es la vida en Vallibona, a través de imágenes de los que vivimos aquí», explica Bellver. Al respecto, la obra reúne retratos tomados a lo largo de los últimos diez años.

«Es una ventana de tiempo significativa que también explica la evolución del pueblo. Algunos de los protagonistas ya se han marchado, por ley de vida, pero fueron fundamentales para el presente del pueblo, porque ellos lucharon por el futuro de Vallibona», como destaca.

A su vez, recoge a los nuevos vecinos que, como el propio Bellver, han llegado en los últimos tiempos. «Vine de València hace 22 años. Buscaba escapar de la ciudad para vivir en el mundo rural y encontré el lugar idóneo», señala.

ÉXODO RURAL

El libro es un grito de reivindicación. La dureza del invierno de Els Ports, con un recorrido por las imágenes de grandes nevadas. La falta de infraestructuras, con una vecina que espera la llegada de la furgoneta que trae verduras para vender. La importancia de la medicina rural, a través del consultorio del médico. La responsabilidad del trabajo desinteresado que ejerce el alcalde. El bar como centro neurálgico de la vida social en el municipio. Las tradiciones anuales, como Sant Antoni o las fiestas de agosto. Momentos de reunión y alegría compartida entre vecinos.

Son algunos de los espacios y personas que muestran como es Vallibona en estado puro. «Estas imágenes retratan nuestra cotidianidad, pero bien podría ser extrapolable a decenas de pequeños pueblos de la España vaciada con quienes tenemos reivindicaciones compartidas», comenta Bellver.

Una escasez de medios de la que el propio libro fue también víctima. «Para enviar el archivo con las fotografías a imprenta, el programa del ordenador estuvo cargando más de 36 horas, fue el colofón para explicar la dureza de la vida diaria en estas localidades», ejemplifica el autor.

El diario Mediterráneo ofreció una selección con algunas de las imágenes que aparecen en la publicación.

A PEU DE VINARÒS A VALLIBONA

EMILI FONOLLOSA

Quatre vinarossencs, "capitanejats" per Sisco Albella, van tornar a recórrer caminant la distància que separa Vinaròs de Vallibona (53 km.). Sortiren dissabte 16 d'octubre de 2021 a les 4 del matí i arribaren al municipi d'Els Ports tan vinculats amb Vinaròs a les 18 h.20'.

Més mèrit té la cosa si recordem que Sisco porta fent això any rere any, des del 2000 (encara que l'any 2020, no per la pandèmia) i encara té ganes de seguir la tradició, tot i tenir ja 69 anys.. Com ja vam contar fa dos anys, el 2000 el que

és pare del regidor Marc Albella (el qual també ha participat en alguna ocasió) es va atrevir a pujar a peu a Vallibona, per Rossell. Des de llavors ha continuat fent-ho, tret de quatre anys que no ho ha pujat per diverses circumstàncies. Este any passat va ser la que fa 18. Primer ho feia sol, després es va afegir algun amic, quan els fills van ser més grans es va sumar un a la pujada fa anys, en aquell moment per primer cop una dona va fer la caminada sencera.

Dies enrere d'aquest juliol 2022, ens comentava Sisco que aquest setembre fa intenció de tornar a pujar a peu fins Vallibona.

HISTORIA DE UN CAJERO AUTOMÁTICO

Pocos días después de que se pusiera en marcha el primero de los 135 cajeros automáticos en municipios valencianos sin servicios financieros básicos, en Vallibona ya casi no sorprendía pasear por las angostas calles de este pequeño municipio de Els Ports y encontrarse con un rótulo bancario y un cajero automático.

Un vecino de Vinaròs enamorado de Vallibona, hasta el punto de tener aquí su segunda residencia, confesaba que este rótulo "le ha quitado encanto" a la plaza Sant Antoni, donde está ubicado. "Cuando lo vi por primera vez, noté dentro de mí un cierto desencanto, era como si la modernidad hubiera llegado a un lugar donde no parece pasar el tiempo". No obstante, también reconocía la importancia que los pueblos que tanta despoblación han sufrido puedan contar con el mayor número de servicios para sus habitantes, tanto aquellos que siguen residiendo en ellos durante todo el año, como los que, como él y su familia, lo hacen a temporadas o en épocas vacacionales.

Una "electrolinera", propiciada por la Diputación Provincial, también recientemente instalada a la entrada de Vallibona, es otro signo de que la modernidad también llega hasta el último rincón de estas comarcas que tanto han sufrido el éxodo rural.

El cajero automático se ha habilitado junto al consultorio médico que precisamente se ha remozado en su totalidad, con una importante inversión desde el Consell. Asimismo, al otro lado el cajero se cuenta con la "botiga del poble", que también fue objeto de una reciente mejora. Es como si un paquete de mejoras se hubiera puesto en marcha al unísono y en el que también se podría incluir al Hostal la Carbonera, también situado a pocos pasos del cajero y es que allí se han reformado los lavabos para hacerlos totalmente accesibles.

Quien acude a Vallibona, ahora no debe preocuparse si olvida al emprender el viaje coger suficiente dinero del que tiene previsto gastar durante su estancia. En el cajero puede retirar lo que le haga falta, además, también puede guardar allí lo que no quiera llevar en su bolsillo y también hacer consultas diversas.

El vecindario y habituales visitantes siguieron con expectación el proceso de adecuación del habitáculo para el cajero y la instalación de la "maquinaria". Hubo incluso algún que otro problema que retrasó algo su puesta en marcha y es que con tantas obras a la vez, no es extraño que aparezca algún imprevisto. Ahora, en completo servicio cuando acudieron las autoridades a inaugurarlo oficialmente, es algo a lo que ya todos se han acostumbrado. Reconocen en Vallibona que durante los días laborales de invierno, no tiene gran uso, por el escaso número de habituales residentes, no llega al medio centenar, pero sí es de gran utilidad los fines de semana, cuando siempre hay una importante afluencia

de visitantes y vallibonenses emigrados a otras poblaciones. Será sin embargo en verano, cuando se agradecerá más

y es que por ejemplo en agosto, Vallibona llega a superar ampliamente el medio millar de residentes.

De hecho, durante el puente de la Inmaculada, el cajero automático ya tuvo bastante trabajo y es que fueron muchísimos los que apostaron por Vallibona a la hora de tomarse un merecido descanso laboral; parecía que era pleno verano (no por la temperatura, sino por la presencia de gente).

El alcalde vallibonense Juan José Palomo decía que "Vallibona nunca ha contado con ningún tipo de servicio financiero, partíamos de la nada". "Esperamos que este

servicio beneficie tanto a vecinos como a visitantes que hasta ahora tenían que realizar un desplazamiento de 45 minutos hasta Morella para realizar una tarea tan básica como sacar dinero, con las dificultades que esto suponía para las personas mayores". Añadía finalmente Palomo que "debemos continuar acercando servicios a nuestros pueblos es un derecho de las personas que vivimos en el medio rural".

INAUGURACIÓN OFICIAL

Para su inauguración estuvieron en Vallibona la directora general de la Agenda Valenciana Antidespoblamiento, Jeannette Segarra, el director general del IVF, Manuel Illuecade, la directora territorial de Presidencia en Castellón, Eva Redondo, y Manuel Bañuls, director de Instituciones de CaixaBank en la Comunitat Valenciana, acompañados por el alcalde.

Para Segarra "se trata de una acción pionera en la lucha contra la despoblación" que constituye "un derecho para las personas que vienen en el mundo rural" y ha señalado que "no es lo mismo cerrar una oficina bancaria en cualquier ciudad, que hacerlo en alguno de estos municipios, puesto que es la única que tienen y el único medio de acceder a estos servicios".

El director de Instituciones de CaixaBank en la Comunidad Valenciana, por su parte, ha puesto en valor "la iniciativa de la Generalitat para evitar la exclusión financiera, a lo que se suma el compromiso de CaixaBank para no abandonar municipios en los que es la única entidad y el servicio de las oficinas móviles del banco que llegan a casi 72.000 residentes en 71 municipios en riesgo de exclusión financiera en la Comunitat Valenciana".

FOTO ANTIGA

(D'ESQUERRA A DRETA I DE DALT A BAIX) 1 Jose Vicente (Clapissa) 2 Paco de Arturo 3 Ramon Mestre 4 Juanito Serret (Juanito Juana) 5 Vicente de Cuartiella 6 Vicente Bruñó (el professor) 7 Juanito Jovani (Juanito Camilo) 8 Jesus del Garxo 9 Jose Vicente Serret 10 Paco de Lidia 11 Eduardo Pla 12 Jose Maria Cocons 13 Vicent del fidevé 14 Jesus de Herminia 15 Jose Manuel Serret 16 Desiderio 17 Juanitet 18 Placido Jovani 19 Juan Ramon de Cap de Barranc 20 Vicent de Lidia 21 Jose Vicente (fill del mestre) 22 Andres (de Clapissa) 23 Manolo (fill del guardia civil) 24 Jose Maria Navarro (fill del secretari) 25 Vicente

Informació facilitada per José Vte. Serret "Peraire"

FESTES

EMILI FONOLLOSA

FESTES D'AGOST, A MITGES

Dissabte 7 d'agost de 2021 Vallibona va celebrar, encara que no de forma plena, la festivitat del seu patró Santo Domingo, després de la suspensió completa l'estiu anterior, per la covid-19.

Dels habituals actes, es va mantenir la missa al mateix ermitori, oficiada per mossèn Paco Vives, amb les mesures de mascareta i distància social i evitant qualsevol contacte físic. Així mateix, es comptà amb la presència de la xaranga Estrella Band, tant a l'hora de sortir els pelegrins des del poble, cap a les 8 del matí, com als voltants de l'ermitori, abans i després de la missa. A l'ermitori hi ha hagut servei de bar, oferint begudes.

L'ajuntament de Vallibona i els vallibonencs organitzadors dels actes de celebració del seu 50 aniversari, seguint les

indicacions de les autoritats sanitàries de la Generalitat Valenciana, van decidir per fer front a la situació excepcional del coronavirus, anul·lar l'acte programat per a també aqueix dissabte a la tarda a l'esplanada del poliesportiu (trio Twins i entrega de diplomes).

La romeria a peu a Santa Àgueda, l'estiu de 2020 només va tenir una participació de 17 caminants, però en aquest 2021, en van ser més del doble, concretament 39 que com sempre es van fer la foto, a les 8 del matí abans de partir. Bona part d'aquests caminants, després també van baixar a peu al poble, tot i la boira que hi havia.

Una activitat infantil que va agradar molt va ser la gimcana "Jugarem per la igualtat".

La terrassa de l'Hostal La Carbonera acollí la presentació de dos llibres en dos dies consecutius. El primer va ser "Guia sentimental del Maestrat", d'Amàlia Roig, en un acte preparat per "Amics de Vallibona i el segon, "Lluny de qualsevol lloc" de Fèlix Edo, qui va ser presentat per Tere Izquierdo.

Aquest estiu tampoc no faltà el parc infantil, tot i que la fortíssima calor va restar assistència. Per altra banda, també va haver-hi funció teatral, "El col·leccionista de sons" i cinema a la fresca, "Padre no hay más que uno".

L'audiovisual sobre les festes de Vallibona 1988 va tenir tant d'èxit que es va projectar dues vegades.

La cinquena edició del Festival Internacional de Titelles Port-xinel·la va passar per Vallibona amb l'obra "Rinxols d'or", d'Elàstic Nou, un dia després que també actuara el pallassos Nandet.

La caminada de la lluna plena va passar per Sant Marquet i baixà per l'empinada costa del Gorg. En acabar, s'obsequià amb prima i xocolata.

ANIMAT PONT DEL 9 D'OCTUBRE

El pont del 9 d'octubre i la "Pilarica" va estar molt animat a Vallibona, com era d'esperar, en moments en què ja havien decaïgut prou les restriccions per la pandèmia.

A la plaça del Mirador, el diumenge 10 d'octubre a la tarda es va presentar el llibre "Tocates originals per a dolçaina" pel reconegut dolçainer de Morella Julià Pastor Aguilar. La presentació va estar introduïda pel responsable del Centre d'Estudis d'Els Ports Ernest Querol. Un grup de dolçaina i tabal, integrat per morellans i vallibonencs i dirigit per Vicent Castel, va interpretar algunes de les dolçaines creades per l'esmentat il·lustre morellà, el qual contà com es va animar a crear composicions per a dolçaina i les històries curioses d'algunes d'elles. També es van donar a conèixer

les publicacions del Centre d'Estudis d'Els Ports, al qual va agrair la seua dedicació a la cultura l'alcalde vallibonenc Juanjo Palomo, en el moment d'introduir l'acte.

La festa dels qui compleixen enguany 50 anys va suposar la tornada del ball a Vallibona aquest 9 d'octubre, amb una magnífica actuació a l'aire lliure de Triband, un grupet molt popular a la comarca d'Els Ports i més enllà.

SANT ANTONI REVISCOLA

La festa de Sant Antoni va tornar a Vallibona, després d'un 2021 en blanc per la pandèmia i ho va fer de forma esplendorosa ja que, tot i anul·lar-se els actes en recinte tancat per prevenció (el sopar i el ball), centenars de persones acudiren a la població i gaudiren en una jornada plena de germanor, alegria i retrobament d'amics.

La plaça de les antigues escoles va ser el centre neuràlgic de la festa però tot el poble respirà Sant Antoni durant tot el dia. El mal oratge, amb plugim durant bona part de la jornada i temperatures prou fresques, no va ser impediment per a què es poguera celebrar la programació d'actes al complet.

La festa s'havia ajornat respecte a les dates previstes inicialment, així que es va celebrar l'últim dissabte de febrer, quan la incidència del covid havia baixat i ja no s'obligava a dur la mascareta a l'exterior, si hi havia prou distància social.

A primera hora del matí es muntaven el pi i les costelles de la barraca, per seguir després amb el revestiment, amb tota la malea que s'havia arreplegat set dies abans. Animà el muntatge la xaranga Estrella Band, de Santa Bàrbara, magistralment dirigida pel vallibonenc Juanjo Vegué. En acabar, la Comissió de Sant Antoni, col·laborant l'Ajuntament, repartí un suculent esmorzar tant per als qui ajudaren a muntar la foguera com els nombrosos espectadors. De tarda,

se succeïren les habituals activitats abans de la cremà, com l'encesa de les soques, la volteta amb cavall per als xiques, els jocs, la xocolatada... La benedicció dels animals es va fer alhora que es repartien els pastissos i la mistela. A l'església es va fer la missa de Sant Antoni, oficiada per Mossén Cachaca.

Després, es va fer la tradicional processó de les tees, obrint-la els gaiters de Vallibona. Els dimonis van fer acte d'aparició tot seguit i rere el correfoc arribà el moment de prendre foc a la barraca, quan no queia ni una gota de pluja. Abans que el foc s'apoderara de tota la barraca, grans i menuts compliren el costum de passar per dins d'ella. Entre els nombrosos espectadors estava l'alcalde de Morella Rhamsés Ripollés. Els bombers morellans van rematar la cremada, apagant les últimes brases. Finalment, la Comissió tornà a convidar als assistents, a més, es fa fer la tradicional subhasta. Un dia molt complet.

Així vaig viure la festa de Sant Antoni

PACO VIVES

Com diu la dita popular: *"La festa comença la vespra"*, i en aquest cas la vespra va ser el dia 19, dia de la "malea", dia d'anar menuts i grans, homes i dones a la muntanya a fer la rama de sabina i el pi i costelles per a la barraca. I després com sempre l'esmorzar. El remolc de Federico, com sempre, va transportar la rama i el pi a la plaça del poble.

Feia anys que no estava a la festa de Sant Antoni a Vallibona. I és ben cert allò que és diu: *"Les festes perquè no decaiguen s'han de renovar"*. I amb bona fe que la festa de Sant Antoni s'ha renovat. Ha estat una festa preciosa, molt participada i amb molta col·laboració. Felicito a la Comissió. Tothom sabia lo se s'havia de fer, no calia manar res.

Els entesos diuen que hi ha festes tradicionals i festes populars. Les tradicionals són aquelles que es celebren cada any d'una manera fixa i continuada. El sentit de la festa popular és una mica diferent, és una festa en la que els homes i dones d'una població són els protagonistes del que es fa, són ells, tots ells, els qui fan la festa a la mida del seu gust.

A Vallibona la festa de Sant Antoni és tradicional i popular a

la vegada. Tradicional, perquè des del *"temps de la picor"* que se celebra. Quan l'home va deixar de ser recol·lector i caçador perquè va pensar que sembrant unes llavors, com fa la natura, i conreant-les obtindria molts més aliments, i si caçava vius els animals, els domesticava i els feia reproduir ja no li caldria anar a caçar a les muntanyes. Així va néixer l'agricultura, canvi radical en la història de la humanitat, i la relació estreta entre els homes i els animals.

Ja abans del cristianisme hi havia pobles que adoraven deus pastorals que protegien el bestiar, sobretot el de peu rodó i el porquí. Sant Antoni és patró del animals per sentiment popular, com a continuació d'aquesta tradició ancestral.

I és una festa popular perquè realment la festa la fa tot el poble. Tots col·laboren en la mesura que és possible. Va ser tot un dia ple d'activitats, del matí a la nit. Va començar el dia amb la xaranga fent una despertada. I després la plantada del pi i les costelles. Hi havia prou gent, no en feia falta més. On sí que es va augmentar la gent, grans i menuts, quan es va començar a revestir la barraca de la malea. Poc a poc anava muntant fins que van fer falta les escales per arribar a dalt de tot. Aquí ja era treball dels tècnics. Va resultar una barraca gran, molt gran, i bonica. La xaranga Estrella Band amenitzava tot el treball.

Penso que el treball i la festa són dos imatges d'una mateixa moneda. La festa sense el treball seria molt avorrida i el treball sense la festa una esclavitud. Però en esta ocasió tothom

treballava, és quan el treball és gratuït i es converteix en una festa.

Los de la "intendència" ja havien encès el carbó per fer una rostida de botifarres, xoriços, panxeta, llonganisses ... per l'esmorzar popular. Allò ja era un dinar.

A les 5 de la tarda, una altra vegada a la plaça: Entrada de la carrasca, encesa de les soques, passeig a cavall al voltant de la barraca, xocolatada, jocs populars ...

A les 7 la Santa Missa i a continuació la processó amb l'estendard de Sant Antoni, el grup de gaiters del poble i unes torxes que portava la gent il·luminant els carrers donant la volta, la llarga, al poble. Benedicció dels animals i les coquetes. Repartiment de les coquetes i mistela.

I comença la festa de la crema de la barraca: El misteri del foc. Tot un ritual: La lluita del bé i del mal, Sant Antoni i els diables. Una molt bona representació. Espectacular l'actuació pirotècnica del grup de foc de Bétera.

I per fi, l'encesa de la barraca. Com que no feia gens de vent, va cremar perfectament. Com es costum tot el públic passava per dins de la barraca, entrant per una porta i sortint per l'altra. A mesura que augmentava la calor la gent ens anàvem apartant i va ser molt bonic quan el foc va cremar la "pimpolla" del pi. Un fort aplaudiment del tot el públic. Va cremar tant bé que no va fer falta la intervenció dels bombers que estaven preparats.

No es va poder fer el sopar multitudinari com els altres anys, però, a la plaça, al costat de la barraca cremada, es van rostir les botifarres, xoriços ... tot lo que havia sobrat de l'esmorzar. Una "auferta" de la carrasca i plats de pastes que la gent del poble havia portat va clausurar els actes de la festa de Sant Antoni 2022. Molt bona festa. Felicitació al organitzadors i a tota la gent que va col·laborar i participar.

LA PASQUA 2022 BAT RÈCORDS

Tantes ganes es tenien per poder gaudir d'una Setmana Santa com les d'abans de la pandèmia que ni descendents ni habituals visitants dubtaren gens ni mica per anar-se'n cap a Vallibona. És difícil recordar una acumulació de cotxes estacionats pels voltants del poble tan gran com aquests dies, fins i tot n'hi havia prop de la rèplica del dinosaure recentment instal·lada, que s'ha convertit en un atractiu turístic. L'Ajuntament, l'associació de jubilats i pensionistes Santa Àgueda i el Centre d'Estudis dels Ports, a més d'altres entitats, sabien bé que pujaria molta gent al poble, així que participaren preparant diverses activitats. Divendres Sant, de matí va haver-hi la «presentació oficial» del Vallibonavenatrix caní, amb una xerrada i mostra de rèpliques dels seus fòssils per José Miguel Gasulla. De tarda, es va fer la presentació

a La Carbonera del llibre de fotografies de Manuel Bellver «Vallibona, les arrels d'un poble». El Dissabte Sant va ser un «no parar». De matí, es concentraren les activitats sobre la memòria històrica, en concret la guerra civil i la repressió del franquisme a la comarca, amb inauguració d'una exposició al Centre d'Interpretació del Carboneig i la xerrada-col·loqui posterior a les antigues escoles, al voltant del llibre de Joan Lluís Porcar.

Quasi al mateix temps, hi havia una nova funció del festival de titelles Portxinel.la que portà una sessió de titelles a Vallibona, repetint la bona acollida que ja va tenir la de l'any passat.

A migdia, l'ambient es traslladà a la pista poliesportiva on es prepararen les paelles populars, amb moltíssima participació. Es va fer el sorteig d'una mona, que va correspondre a Blanca Querol Segura. La intensa jornada de divendres va quedar molt ben arrodonida amb el Trio Adrenalina, que va fer ballar durant un grapat d'hores amb les seues cançons en directe i també amb música enllaunada.

COL·LABORACIONS

RENTAR LA ROBA A VALLIBONA

JORDI FONOLLOSA NAVARRO (MIKI)

Entre les moltes tasques que s'havien de fer en una casa, hi havia la de rentar la roba. Era labor de les xiquetes i les dones, una tasca dura, inclinades de genolls en terra, aigua molt freda, sobre tot a l'hivern i no cal oblidar els desplaçaments carregades de roba.

Anar a rentar la roba també era un espai de socialització, les dones es trobaven, xarraven i intercanviaven informació.

Amb el pas dels anys, l'evolució dels equipaments com llavadors, infraestructures com dipòsits i la tecnologia, la forma de rentar va anar canviant, alleugint l'esforç que es requeria.

Sempre s'havia anat a rentar al riu, fins i tot als anys 60 i 70 encara hi havia dones que hi anaven, pot ser les que vivien més prop del riu i que per costum ho havien fet sempre així, una pedra plana i de genolls a rentar.

Hi havia uns quants utensilis que es feien servir per rentar la roba com el llibrell per portar la roba, la pala per picar i la taula.

El sabó era l'altre element imprescindible que es feia a casa amb oli i sosa càustica. Al segle XIX, a Vallibona hi havia una saboneria, al carrer de la Font.

En el "Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España" escrit per Pascual Madoz l'any 1.845, a l'apartat Industria apareixen les fàbriques de sabó: *"La agrícola, 5 molinos harineros, una fábrica de hierro, varias de jabón blando, algunos telares de lienzo y lana, y mucho carbón de encina."*

Un cop neta la roba, s'havia d'estendre per assecar, normalment al perxi de les cases. Però a l'hivern..., ens ha arribat aquesta expressió: *"La bugada de Nadal, s'eixuga al fument"*

Dones rentant al riu de Vallibona, a la zona davant l'antiga central

A la zona anomenada la Codina

Encara que aquesta foto és de Rossell, ens serveix per veure com es portava la roba. Principis dels anys 50

Al masos molts disposaven de basses amb la llosa per a rentar.

Llavador del mas de Cap d'Ombria

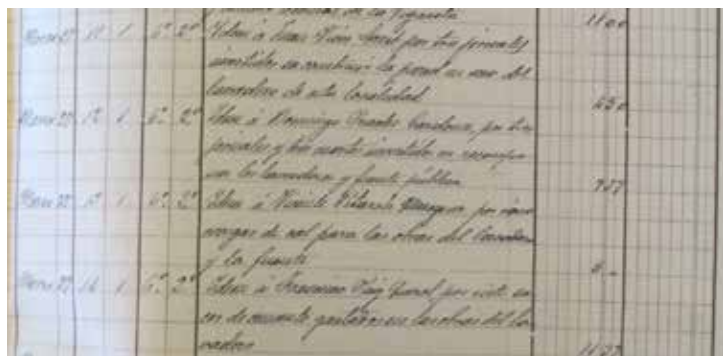

Foto recreació als llavadors de Vallibona, any 2009

En la documentació de l'Ajuntament de 1910 hem trobat una partida econòmica per a llavadors públics, que hi havia en aquella època. Diu:

27 de marzo de 1910. Satisfecho a Juan Vives Serret, Domingo Prades Cardona y otros por tres jornales invertidos en construir

la pared en seco, cal, sacos de cemento y recomponer los lavaderos y fuente pública de esta localidad.

Font: Ajuntament de Vallibona. Foto ref.1165

aspecto, aunque de calles y piso accidentados. Tiene una fuente pública y lavaderos. Su clima es fresco, pero muy sano, y se habla el valenciano. Dista 34 kilómetros de Morella y 72 de Castellón, y se halla

En el Anuario-guia de la Provincia de Castellon año IV 1925, diu: "Tiene una Fuente pública y lavaderos..."

Adjudicando a don Emilio Béjar Expósito la subasta de las obras de «Abastecimiento de agua a Vallibona (Castellón)».

Este Ministerio ha resuelto adjudicar definitivamente la subasta de las obras de «Abastecimiento de agua a Vallibona (Castellón)» a don Emilio Béjar Expósito, que se compromete a ejecutarlas por la cantidad de 414.000 pesetas, siendo el presupuesto de contrata de 445.252,93 pesetas, y con arreglo a las condiciones establecidas en los pliegos que rigen para esta contrata.

Per fi arriba l'aigua corrent a Vallibona

Madrid 6 de novembre de 1952, tenim l'anunci de la subhasta per a la adjudicació d'obres per el subministrament d'aigua a Vallibona. El 20 de desembre s'adjudica a Emilio Béjar Expósito per la quantitat de 414.000 pts. Font: BOE N° 362

Dipòsit al camí de Castell de Cabres

El dipòsit d'aigua ubicat a la pista que puja al Grau, a part de servir per anar a berenar al planet damunt de l'edifici quan

érem xicotets, es va construir als anys 50 per subministrar l'aigua que es captava de la font Jordana per a les fonts públiques.

Les fonts públiques instal·lades dins del casc urbà l'any 1954, van permetre anar a buscar l'aigua prop i poder rentar dins de casa.

Un cop es va tenir aquesta infraestructura, era més fàcil fer arribar l'aigua corrent a les cases, això sí, pagant de la pròpia butxaca la connexió. Als anys 60 al carrer del forn a casa José Querol (Clapissa), el Forn de Valeriano i a l'Hostalàs al carrer Pla, van ser els primers que es van connectar a l'aigua corrent. Recordem que encara que no existien les clavegueres, ja que es van construir l'any 1972. Maria Meseguer Jovaní em comentava que no van ser poques les crítiques que van rebre per part d'alguns del poble, "gastareu molta aigua!", la rigidesa al canvi, tota la vida s'havia fer d'una certa manera... "L'aigua al forn va anar molt bé per treballar... ma mare Humildad quan va posar una aixeta a l'entrada de la casa al carrer Sant Roc, per a ella allò era un luxe!"

Amb l'arribada de l'aigua corrent a les cases a mitjans dels anys 60 ja es podia rentar a casa amb un safareig o un cossi per a rentar.

L'any 1961 es construeixen els llavadors públics al carrer de la Bassa, a la part de dalt del poble, que encara a dia d'avui estan operatius.

Als anys 70 arriben les primeres rentadores semiautomàtiques, que primer rentaves amb sabó i després canviaves l'aigua per

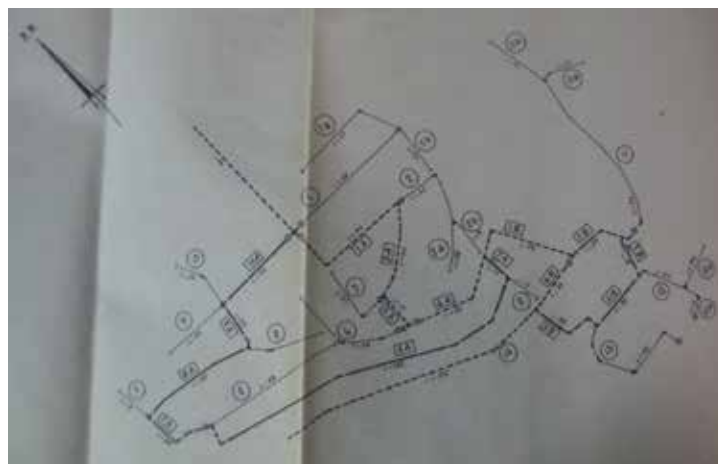

Fotos de la construcció de l'edifici

Foto de rentadora semiautomàtica de cal Sord. Marca Westinghouse dels anys 70

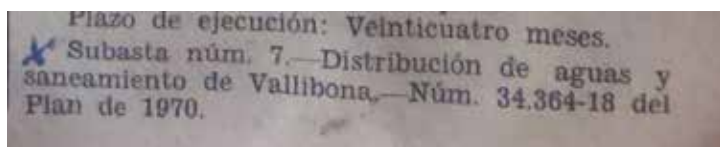

Plànol de la xarxa de clavegueres de Vallibona

aclarir. Encara hi ha alguna llavadora supervivent d'aquella època en alguna casa que la conserva.

El 1970, es fa el projecte de sanejament i distribució d'aigües residuals de Vallibona. Aquesta és la publicació en el Butlletí Oficial de la Província:

Año CXXXIX, Jueves 18 de noviembre de 1971. Num.137 BOLETIN OFICIAL DE LA PROVINCIA DE CASTELLON DE LA PLANA Subasta núm. 7. Distribución de aguas de saneamiento de Vallibona. Núm. 34.364-18 del Plan de 1970. Tipo de licitación: 1.686.913 ptas. Fianza provisional: 33.739 ptas. Plazo de ejecución: Veinticuatro meses.

Els anys 1972-1973 s'instal·la el clavegueram a Vallibona

Tinc una amiga de la meua quinta (nascuda l'any 1971), que encara recorda d'anar a fer les necessitats al corral, entre els conills i estem parlant de ben entrats els anys 70, també hi havia qui tenia una comuna. Els primers wàters es van instal·lar a principis dels 70, a partir de la construcció de la xarxa de clavegueres a Vallibona., he sentit dir que el primer a ca l'Hostalàs i els segon potser a cal Sord. Els sanitaris no es van instal·lar immediatament, no es considerava normal fer les necessitats dins de casa, tota la vida s'havia fet al corral.

Amb aquesta infraestructura es tancava el cercle, podent rentar a casa i tirant l'aigua bruta a la claveguera.

Un homenatge a les dones que entre moltes altres tasques, feien aquesta de rentar la roba.

Tapa claveguera on apareix l'any 1972

Caminada nocturna per les Roques

ESTUDI DEMOGRÀFIC DE VALLIBONA. SEGLES XVII-XVIII

ARMAND SARINYENA

Gràcies als registres de la Parròquia de Vallibona, formats per actes de baptisme, casaments i defuncions, s'ha pogut realitzar aquest treball.

El registre de baptismes comença el 15 de febrer de 1621, els casaments el 19 de febrer de 1621 i sense saber per què, la primera defunció està registrada el 30 de novembre de 1642. Per sort els múltiples conflictes en el territori els darrers segles no han destruït els llibres parroquials que contenen els registres descrits anteriorment, altres pobles veïns no han tingut la mateixa sort.

Anterior a aquest registre que podem considerar una joia per Vallibona, tenim diversos censos o Morabatins, que ens donen una tendència de la població.

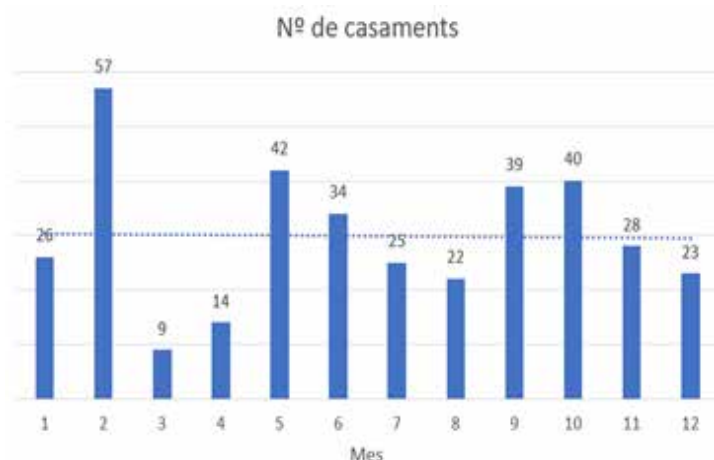
Any	Nº de focs	Any	Nº de focs
1397	189	1646	108
1430	133	1691	94
1499	72	1703	118
1535	107	1712 Cens de Campoflorido	100
1603	100	1786	110
1604	97	1793	143

Els historiadors fan servir un coeficient de 4,5 habitants per foc.

En el Segle XV diverses epidèmies de colera acaben amb la meitat de la població. L'any 1691 va ser l'any que es va aconseguir la independència respecte Morella.

Quan comença el nostre estudi.

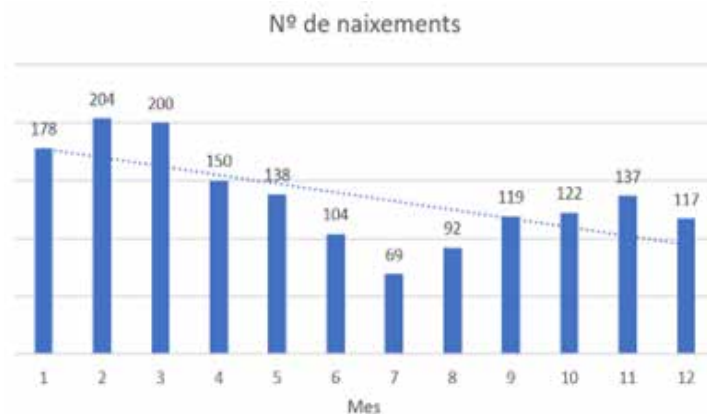
El Cens de 1646, 108 focs, en la independència de les aldees de Morella 1691, 94 focs, pagant una indemnització al rei proporcional a la població de cada poble.

Per pagar menys tributs a Morella fins el 1691, que és qui reparteix, minora el nombre de focs. Després d'aquesta data trobem els tributs al rei i a l'església i es mantenen les càrregues físiques de "servei de murs e valls" a Morella.

Així comencen els registres i la informació.

Els masovers dispersos en el terme, es tenen que acostumar a les declaracions, cerimònies que tenen que pagar i assumir.

El primer casament FALCO GUIMERA el 19-2-1621, és 3 dies després del naixement del seu fill SIMEO el 16-2-1621. Un altre costum era que les xiques es casaven al seu poble de naixement i després marxaven al poble del marit generalment, si aquest era de fora, a no ser que fos una pubilla que heretava un mas.

Molts pàrvuls difunts en el naixement no estan registrats, només apareixen en el registre de defuncions. Els bessons tenen poca probabilitat de sobreviure.

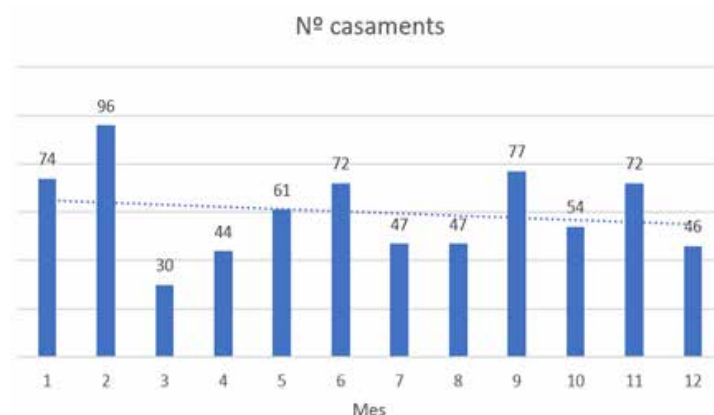
El estudi que segueix, mai serà una presentació exacta i matemàtica, està pensat per donar una tendència humana d'aquest període post medieval.

SEGLE XVII

Els nombre de casaments a partir del 19 de febrer de 1621 durant 80 anys és de 359, encara que falten els anys 1639 a 1641. L'edat dels contraents és elevada, sobretot la dels homes, al voltant de 28-30 anys.

Les defuncions són nombroses en parelles amb fills. Ell o ella es torna a casar al cap d'uns 2 anys amb vidus o vídues del poble o de pobles veïns.

Aquests són els casaments per cada mes, d'un total de 359: Perquè el nº de casaments es tant baix els mesos de març i abril?

Donem la progressió dels casaments repartits en 2 períodes de 40 anys.

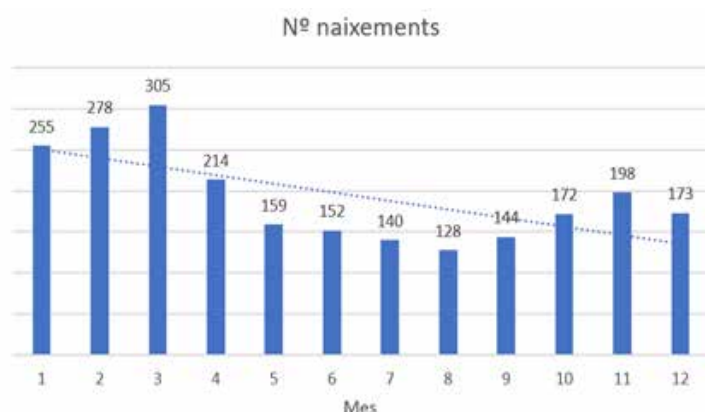
De 1621 a 1660, 123 casaments.

De 1661 a 1700, 235 casaments.

D'un total de 1630 naixements, aquesta és la distribució per mesos:

Donem la disminució dels naixements en 2 períodes de 40 anys, encara que han augmentat els casaments.

De 1621 a 1660, 880 naixements i de 1661 a 1700, 750 naixements. Aquest canvi és el principi de l'alliberament de la dona, menys fills per parella, és un fenomen general.

Els naixements son 826 mascles per 804 femelles.
 Es curiós com els mesos de calor, nefast per els pàrvuls, hi ha menys naixements que es reparteixen de gener a març.
 És el sistema determinista, herència del passat per salvar la majoria dels naixements.
 Els naixements per parella és de $1630/359 = 4,54$ fills.
 Les defuncions les tenim durant 59 anys a partir de 1642.
 Les comparacions són diferents i depenen de les epidèmies, aquestes creen períodes de defuncions de pàrvuls. A Vallibona per la seua situació no li arriben epidèmies molt violentes.
 Les defuncions d'aquest període en total són 805, 401 homes i 404 dones. El número de pàrvuls són 314 dels quals 155 mascles i 159 femelles.

Les epidèmies donen pics de defuncions. Entre 1640 i 1650 tenim la pesta, que culmina el 1647 amb 30 defuncions, 20 son pàrvuls. Al regne de València van morir 1650 habitants.
 1672 febre maligna, 17 defuncions de joves i adults.
 1678 pesta, 23 defuncions, 13 son pàrvuls..
 1686 pesta, 26 defuncions de joves i adults.

Si les defuncions les analitzem en 80 anys, ens dona 1082 defuncions sobre 1630 naixements. Un increment de la població de 548 individus, que al dividir entre el temps i focs, no corresponen. Any 1646, 108 focs, any 1691 94 focs.

SEGLE XVIII de 1701 a 1800.

Tenim registrats 714 casaments durant aquest segle. Si ho comparem amb un període idèntic del segle XVII, $359 \times 100/58$ anys = 618 casaments. Entre aquests dos segles hi ha un increment de 100 casaments o focs:

El mes de febrer sempre és el majoritari.
 També hi ha un equilibri entre els primers 50 anys, 351 casaments i els darrers 50 anys 363.

D'un total de 2318 naixements, aquesta es la distribució per mesos:

Aquests naixements es reparteixen en 1219 mascles i 1099 femelles, situació actual normal, més del 10% de diferencia.
 Si ho comparem amb un període del segle XVII, $1630 \times 100/78 = 2089$ naixements, davant 2318, tenim un increment de 229 individus.

Els naixements per parella, $2318/714 = 3,25$ fills.
 La disminució de naixements perceptible al final del segle XVII, s'amplifica al començament del següent segle.

Arribem a les defuncions durant el segle XVIII que son 1519, d'aquestes 917 son adults, 334 xiquets, 268 xiquetes.

La xifra inferior de defuncions de xiquetes és normal, els barons son més fràgils durant la seva vida, l'equilibri en la salut s'estableix cap a els 20 anys d'edat, seguint una base del número d'homes en el temps.

Les epidèmies d'aquest segle:

El tifus 1707 afecta molt a la gent gran.

El còlera 1721 afecta totes les edats.

Verola 1767, la més letal, 35 xiquets moren en pocs mesos.

Malària 1786, 1788, afecta sobre tot adults.

La progressió entre naixements 2318 i les defuncions 1519 donen un balanç positiu de 799 individus sobre 100 anys.

Durant el mateix període a Espanya la població passa de 7 a 10 milions d'habitants.

El fogatge de 1703 dona 118 focs, si apliquem la progressió $118 \times 10/7 = 168$ focs al final del segle. En el cens de 1793 dona 143 focs.

Totes les comprovacions realitzades en aquest estudi permeten afirmar que els censos realitzats estaven minorats, per raons de "Carregues o Contribucions Fiscals", sent un interès del poble.

Els elements indicats permeten fer multitud d'estudis i estadístiques que els deixarem per als estudiosos que tinguen interès en el futur.

Recuperem la part final d'un anterior article en aquesta revista per Armand Sarinyena, titulat "Etimologia del topònim de Vallibona", que per error tècnic va quedar fora de la seua publicació:

Aplicant aquestes dades a VALLIBONA, ens dona una etimologia d'origen indo-europeu de base llatina, durant la invasió romana. Una situació molt corrent situada en una alçada, en un esquema entre dos rius, protegida per una rasa, un aixecament de terra amb una empallissada, amb presència d'aigua i on es pot viure bé amb seguretat.

Podem imaginar els límits del recinte emmurallat de Vallibona en aquesta època, la torre de l'església, la torre del carrer Sant Roc, el carrer del Vall i la cantonada nord del carrer de la Torre.

Existeixen peces lítiques en el recinte indicat.

Els estudis arqueològics futurs podran donar més informació.

- (1) CEM nº 71, gener-juny 2004, pàg. 79, 80.
- (2) Art i Arquitectura a l'església de l'Assumpció de Vallibona 2017, pàg. 12
- (3) Les origines de la toponymie européenne, pàg. 17. Raymond Sindou, any 2001.
- (4) L'aventure des langues en occident, pàg. 368. Henriette Walter, any 1994.
- (5) Dictionnaire des racines des langues européennes, pàg. 230. R. Grandsaigne d'Hauterive, any 1949.

(Podeu recordar l'article en el número de l'Esquirollet de l'any 2021 i a Vinaròs News, on sí que va aparèixer complet: <https://www.vinarosnews.net/etimologia-del-toponim-vallibona/>)

LES GUERRES NAPOLEÒNIQUES A VALLIBONA

JUANJO VEGUÉ GUIMERA

Coincidint amb, malauradament, un episodi bèl·lic que ha afectat indirectament la nostra economia i societat, com és la invasió d'Ucraïna per part de Rússia, en aquesta edició vinc a parlar d'un dels successos que marcà un abans i un després en la Espanya que avui dia coneixem: La Guerra del Francès, com es coneix als territoris que formaven part de la Corona d'Aragó, o també Guerres Napoleòniques i/o Guerra de Independència per a les persones castellanoparlants, però

Juan O'Donoghue. Font: Iberoamèrica Social

no només em centraré en com va incidir en Vallibona un conflicte de tal magnitud, sinó també en algun dels dirigents més emblemàtics en el transcurs del mateix, per exemple Juan O'Donoghue.

Juan O'Donoghue i O'Ryan fou un militar i polític espanyol d'origen irlandès nascut a Sevilla l'any 1762. Els seus pares havien marxat d'Irlanda degut a la persecució de catòlics irlandesos per part dels monarques anglesos dels segles XVIII i XIX. Personatge d'idees liberals i negociador de la independència de Mèxic, la Constitució de Cadis l'anomenà Ministre de la Guerra després d'haver aconseguit salvar Espanya dels francesos a diferents batalles com la dels Sitios de Zaragoza, però també a successos menors com els que a continuació es citaran.

L'any 1809 es referencien batejos a la parròquia vallibonenca de fills de morellanes i morellans que s'havien exiliat de Morella cap al nostre poble, mentre estava ocupada per Napoleó, i es cita com a "los enemigos de la Religión, los franceses" a les forces ocupants, tenint en compte que l'exèrcit napoleònic, aquell mateix any, havia ocupat els Estats Pontificis i la ciutat de Roma, havia segrestat al papa Pius VII i el va tenir presoner a França fins el 1814. (Córdoba Toro, 2016). Aquest

mateix any mor a l'Hospital de Vallibona el soldat de l'exèrcit espanyol Jerónimo Jarbello, d'uns 21 anys i de l'Última Companyia de Coralexo, per ferides bèl·liques i és sepultat al cementiri medieval. (Defuncions de Vallibona, foto 4201).

Tal com han explicat en altres ocasions l'amic Jordi Fonollosa "Miki" i l'historiador Xavier Palomo, el pas del conflicte amb els francesos pel nostre poble a principis del segle XIX fou ràpid, ja que l'objectiu principal era ocupar el Castell de Morella, la principal plaça de la comarca. O'Donoghue, amb 4000 homes al seu càrrec, aconseguí alliberar Vallibona de l'exèrcit francès travessant el Mas del Bosc, tot i que el propòsit d'entrar a Morella finalment no va poder dur-lo a terme, degut a que l'adversari cada cop

Fresc que representa a un militar francès. Foto: Jordi Fonollosa.

es feia més fort a la capital d'Els Ports. (Palomo. 2010: pàg. 37.) Aquest fet el situem el 24 de Juny de 1810, i hi ha descripcions gràfiques en forma de dibuixos dins de l'orgue de la

parròquia de Vallibona. (Fonollosa, 2017). D'aquest mateix any, 1810, el 14 de Febrer també trobem la mort d'un soldat vallibonenc en mans franceses i enterrat a l'antic cementiri del poble: Josep Meseguer Ortí, del Regimiento Fijo de Valencia (Defuncions de Vallibona, foto 4204-4205), però també hi ha defuncions civils, com és l'exemple de Maria Sebastià. Podem entendre que la invasió va arribar a les famílies indefenses i no només entre els dos bàndols armats. (Defuncions de Vallibona, foto 4205). L'expulsió dels francesos fora de les muralles morellanes no s'aconseguiria fins el 22 d'Octubre de 1813. (AMYC, llibre 18, pàgina 36).

Fonts documentals:

Palomo, Xavier. *EL SITIO DE TORTOSA EN LA GUERRA DE LA INDEPENDENCIA*. Fonoll, 7,: pàg. 37.

Córdoba Toro, Julián. *El sevillano-irlandés que independizó México: Juan O'Donoghue*: Iberoamèrica Social, 2016.

Actes parroquials de Vallibona de 1809 i 1810.

AMYC, llibre 18, pàgina 36

Fonollosa, Jordi. *Síntesi i alguns fets de la història de Vallibona*: Camipèdia, 2017.

UN MORELLANO UNIVERSAL: MOSÉN JULIÁN SANJUÁN

ALFREDO GÓMEZ ACEBES

Julián Sanjuán Pascual nació en Morella el 19 de junio de 1865, hijo de León Sanjuán Blasco y de Magdalena Pascual Mateu. Tuvo cuatro hermanos, Ricardo, Emilia, Dorotea y Joaquín. Su hermano Joaquín se casó con Pilar Escrivano y fueron padres de Carmen, Pilar, Antonio, Julián y Joaquín, este último un escritor aficionado de obras teatrales, por influencia de su tío ms. Julian, y que colaboraron juntos en más de una obra como en "*Un final feliz*", estrenada en el Teatro de Castellón.

Mosén Julián iba para militar pero la fe le llamó por otro camino. Estudió en el seminario y fue ordenado sacerdote el 7 de enero de 1891 en la Arciprestal de Morella, oficiando su primera ceremonia con el reverendo Manuel Bordás, cuyo hermano era zapatero en Vinaròs, y que fue padrino de su sobrino. Aficionado a la poesía y a la narrativa teatral de tema religioso y costumbrista, escribió diversas obras, entre las que destacan el relato "*La Festa de Sant Antonio de Morella en l'any 1903*" que dedicó a Eduardo López Chavarri, de la obra "*Reseña histórica de la Virgen de Vallivana*" y de la

pieza teatral *“Les xiques de Mas dels Plans”*, estrenada en Castellón.

Mosén Julián ganó los Juegos Florales de El Ferrol en 1917. En las fiestas patronales de Vinaròs de ese año ganó el Premio Extraordinario de poseía, acto celebrado en el Teatro Ateneo. En este mismo año, la sociedad vinarocense “Benavente Quintero” convocó un premio de narrativa e historia con el lema *“Biografía de Costa y*

Borrás”. La Sociedad decidió otorgar un accésit al trabajo de mosén Julián. El premio consistió en una escribanía, regalo del arzobispo de Granada, hijo de Vallibona, José Meseguer y Costa.

Mosén Julián fue nombrado “Hijo Predilecto” de la ciudad de Morella en el año 1910. Falleció en el Santuario de Vallivana el 1 de julio de 1949, siendo enterrado en Morella y no en el santuario como era su deseo, por negativa del obispo.

Fue el autor de *“Els majorals del Corpus”* un sainete escrito en valenciano, en dos cuadros, de costumbres tradicionales morellanas, publicado en el año 1929 por la imprenta de Valeriano Carceller de Morella y dedicado a *“la Societat de teixidors i obrers catòlics”* del municipio. El argumento se desenvuelve en torno a unos mayores, tejedores de Morella, que invitan a unos amigos de Madrid, familiares de Julián Prats “farinetes” y que vienen a pasar la fiesta del Corpus a la población. Todo el cuadro se desarrolla el día antes de la festividad del Corpus, viendo como se prepara la ciudad para la fiesta. La obra fue premiada en los Juegos Florales de Morella del año 1922 y estrenada en el Teatro *“Lo Rat Penat”* de Valencia en 1924. Así mismo obtuvo el Primer Accésit en el Certamen de Comedias de Costumbres Religiosas organizado por el Ayuntamiento de Valencia en el año 1927. La obra fue reeditada en el año 1967. En la ermita de Santo Domingo de Vallibona pronunció algunos sermones, lo que denota la relación que tuvo con la población.

CONTEMPLANT COM PLOU

PACO VIVES

Quina cosa més bonica veure ploure, contemplar una cascada, potser encara ho és més veure nevar. Mirant per la finestra quedés entusiasmat. Ja era hora! Potser també és ara un moment per fer una reflexió sobre l'aigua, l'ús que en fem d'ella. Totes les grans cultures s'han creat al costat de les fonts d'aigua. Som conscients de com és de valuosa i per això no hem de menysprear-la, ni maltractar-la, al contrari tenir-ne molta cura. Ara sí, després de molta sequera, l'aigua corre abundant per tots els rius, barrancs i barranquets, per tot arreu hi ha salts d'aigua, com feia temps que no es veia. A Vallibona hi ha moltes fonts i ullals revenguts, per això el riu Servol baixa ple. El mateix nom ho diu: Vallibona és una vall-bona perquè té molta aigua. L'ullal de la Codina és el més cabalós. Que jo conega mai s'ha secat. Això fa que el Cervol, pel poble, encara que sigue poca, porta sempre ai-

gua. La Font Vella és la que proveïa antigament a tot el poble, quants cantes d'aigua no s'han omplert al llarg de la història! És famosa la font del Gorg en un paratge natural preciós. El riu està ple d'ullals que, antigament, l'aigua dels quals regava els horts i servia també per a moldre als molins. Qui va fundar Vallibona, encara que molt amagada, sabia el que es feia. La font de la Gatellera, la font de les Argiles, l'ullal de la Fou ... El Dr. Manolo, metge que va ser de Vallibona, aficionat a la muntanya, va fer un estudi acurat de la majoria de les fonts del terme indicant les seues propietats.

Els masos tots tenen la seua font. És estrany que ni Sant Domingo ni Santa Àgueda tinguen una font. Hi ha una llegenda que diu:

“Temps era temps hi va haver una guerra de l'aigua, totes les fonts volien ser més que les altres i van cridar a Sant Domingo i Santa Àgueda que fessen de mediadors. Així ho van fer i va tornar la pau a la Vall del riu Cervol. En recompensa totes les fonts, en agraïment, volien cedir part de la seua aigua per a que les dues ermites tinguessen la seua font. Ni Sant Domingo ni Santa Àgueda van acceptar. Havien fet el treball sense esperar res a canvi”.

La terra és el planeta de tot l'univers més ric en aigua: el 70 % és aigua, però tant sols un 1% està al servei de les persones, animals i plantes. El 97% de l'aigua de la terra és salada. Igual que el planeta Terra el cos humà també té un 70% d'aigua en la seua composició. Sense menjar podríem aguantar un mes, però sense beure tan sols una setmana. L'aigua és primera matèria del nostre organisme. Una deficiència de l'1% produeix sensació de set; un 5% produeix febre; del 10% ens immobilitza, i del 12% causa la mort. L'aigua és un bé que pertany a la humanitat. És una necessitat bàsica de la persona.

Els recursos de l'aigua són limitats, augmenten el nombre d'usuaris, però les fonts són les mateixes. Cal dosificar, planificar i racionalitzar-ne el consum. Cada vegada que corre l'aigua innecessàriament, estic malgastant un bé escàs que pot ser “vida” per a d'altres. L'aigua no es fa, neix. Perquè és la vida no és de ningú i és de tothom. Valorem-la i fem-ne un bon ús. La terra ens ho agrairà.

CAMINO DE SANTIAGO: DIARIO DE UN VALLIBONENSE POR EL CAMINO DE INVIERNO

JOSÉ MANUEL ORTÍ

-Primera etapa del Camino de Invierno, Ponferrada-Puente Domingo Flórez, 31,8 kms. Caminada con buena temperatura y nublado, camino entre tierra y asfalto y un poco rompepiernas, con subida de 4kms a las Médulas y bajada pronunciada a Puente Domingo, pasando por pueblos pequeños sin servicios.

-Segunda etapa, etapa rompepiernas, Puente Domingo Florez-A Rua de Valdeorras, al principio luego se suaviza hasta llegar a A Rua 27 kms, siempre siguiendo el cauce del Río Sil, pasando por un sin fin de fábricas de pizarra, A Rua población todavía de Ourense,(en este camino se pasan por las 4 provincias Gallegas.

-Tercera etapa, A Rua de Valdeorra-Quiroga 26 kms, hoy la etapa más dura por las constantes subidas y bajadas y dos de ellas con mucha pendiente. Dicen que es la más difícil, dura lo es y pisando mucho asfalto sobre el 85% aproximadamente, por suerte preciosas vistas del Río Sil que hoy a vuelto a acompañarme, hoy como anécdota en un descanso con fuente había también dos enchufes para cargar móviles, la primera vez que lo veo, y mira que llevo caminos.

-Cuarta etapa, larga de 36 kms Quiroga a Monforte de Lemos, poca historia, dejando atrás el Río Sil y subir por una zona que se quemó años atrás y que ahora están limpiando, camino que pasas por zonas poco pobladas y sin tiendas ni bares todo muy pobre.

-Quinta etapa, Monforte de Lemos-Chantada de 30 kms. Hoy también pasando por pueblos sin servicios y camino con mucho asfalto camino sin ningún interés hasta faltando 10kms que hay una bajada y su subida correspondiente muy pronunciada. En mitad de la subida las bodegas vía Romana tienen un stand donde he podido degustar un vino, la buena anécdota del día.

Sexta etapa, Chantada- 30 kms. Jornada dura, subiendo al Monte Faro, 1153 metros de altura al llegar a la cima está la Ermita desde la cima si el día está claro se divisan las cuatro provincias Gallegas. No fue mi caso, subí con niebla, la bajada hasta Rodeiro no es muy pronunciada con un buen tramo de compañía con los aerogeneradores.

-Séptima etapa, Rodeiro-Silleda, 32 kms. Etapa tranquila y llana con algún sube baja pero sin dificultad, cruzando varias veces el río Arnego, se pasa por Lalin y A Laxe, donde se junta el camino Sanabres, quería finalizar en A Laxe pero al final

alargue hasta Silleda, temperatura y terreno eran apropiados.

-Octava etapa, Silleda-Ponte Ulla de 21 kms, acumulados 233,5 kms ya se empieza a notar el ambiente de ciudad, el rural se queda atrás, hoy también se entra por el Río Ulla a la cuarta provincia de Galicia, A Coruña, un camino que pisa las 4 Provincias, y mañana entrada a Santiago y final del Camino.

- Novena etapa, Ponte Ulla-Santiago. 21.5 kms

Camino de Invierno realizado entre 08/06/2022 - 16/06/2022
Kms totales, 255,3

Pujada anual al Turmell en record d'Emilio Arnau i Javier Lázaro

GENT DEL POBLE

MÉS FOTOS I TAMBÉ VIDEOS A WWW.VALLIBONA.NET

Envieu les vostres col·laboracions a: webmaster@vallibona.net o J. Emili Fonollosa Avgda. Llibertat nº 2 - 5º B - 12500 Vinaròs